

RUSYA'DA SİYASET VE OLİGARŞI

*'Sermaye etkisini iktidara dayatanlar
bir sınıf gibi davranmaktan vazgeçsinler!'*

Vladimir PUTİN

Giriş

Sovyetler Birliği'nde her zaman zıt unsurlar bir arada bulunmuştur. Sovyetler hem Avrupalı hem Asyalı idi. 11 saat dilimine bölünmüştü; 12 ülkeye, üç okyanusa sınırı vardı. Kuzeydeki topraklarının çoğu donmuştu; güneyindeki cumhuriyetlerde ise pek çok çöl vardı. Çoğunlukla Hristiyan bir toplumdur ancak, aynı zamanda dünyanın en büyük beşinci Müslüman ülkesiydi. Nüfusunun yarısı Rus olsa da yüzden fazla etnik grup yaşıyordu. Rusça'nın en çok konuşulan dil olmasına rağmen ayrı alfabelerin kullanıldığı yine yüzden fazla dil de, sınırlar dahilinde konuşuluyordu.¹ Sovyetler Birliği'nin halefi Rusya Federasyonu da bugün bölünmüş bir toplumdur, ancak bugün bölünmeyi oluşturan etkenler farklıdır ve daha çok ekonomiktir. Planlı ekonomiden özel mülkiyet tabanlı piyasa ekonomisine geçişin en belirgin sonucu insanların gelirleri arasındaki farkın ve bunun sonucu olarak da yaşam standartları arasındaki mesafenin giderek açılmasıdır. Bugün Rusya'da kişi başına düşen milli gelir 2000 doların biraz üzerindedir ve 40 milyondan fazla insan yoksulluk sınırında yaşamaktadır, fakat, sayıları iki elin parmaklarını

¹ Stephen White, "Russia's New Politics: The Management of a Postcommunist Society", Cambridge Üniversitesi Yayını, Cambridge, 2000, s. 144.

geçmeyecek kadar insanın son 10 yıl içerisinde sahip oldukları mal varlıklarının değeri milyar dolarlarla ifade edilmektedir.

Mihail Gorbaçov'un SSCB Komünist Partisi Birinci Sekreterliği görevine seçilmesinin ardından, batmakta olan Sovyet ekonomisinin kurtarılabilmesi için yürürlüğe soktuğu liberalleşme çalışmaları ve reformlar, hızla parçalanmaya doğru giden ülkede yeni bir sınıfı ortaya çıkarmıştır. Gorbaçov'un reformları ile başlatılan liberalleşme çalışmaları sayesinde ilk sermaye birikimlerini gerçekleştiren bu sınıf, SSCB'nin dağılmasından sonra hayata geçirilen özelleştirme sayesinde ülkedeki mal varlıklarının büyük bir kısmını çeşitli yollarla (genelde hukuk dışı) üzerlerine geçirmiştir. Başlangıçta 'Noviy Russki' yani 'Yeni Ruslar' olarak adlandırılan bu kesimin giderek güçlenmesinden sonra Rusya'da ve Batı dünyasında SSCB'den kalma politik terminolojilere atıfta bulunulmuşçasına 'oligark'² olarak adlandırılmaya başlanmıştır. Rusya'da oligark kavramı, tarihte devlet kurumu, ya da daha genel olarak yönetme ve yönetilme ilişkileri üzerine ilk yazılı belgelerden birisi olan Herodotos Tarihi'nde bahsedilen yönetim şekli ile karıştırılmamalıdır. Zira, Herodotos ilk kez iktidarın biçimlerini, kişisel iktidar, azınlık bir grup elinde bulunan iktidar, ya da halk iktidarı olmak üzere, üç başlık altında tanımlamış ve bunları sırasıyla, monarşi, oligarşi ve demokrasi olarak adlandırmıştı. Burada bahsi geçen oligarşide bir yönetim şeklinden ziyade bir sınıf kastedilmektedir.

Bu sınıf Yeltsin döneminde ekonomik gücüne politik güçler de katarak Kremlin içerlerine kadar girmiş ve o dönemde iyice palazlanarak güçlenmiştir. Ekonomik güçlerini Yeltsin döneminde politik alanda rahatça kullanarak bakanların ve başbakanların atanmasında kilit roller üstlenen bu sınıf, Çeçenistan savaşı, ülkenin iç ve dış güvenlik sorunlarına kadar birçok alan-

² 'Oligark' sözü Rusya'da ilk defa 2 Haziran 1995'te Vek Gazetesi'nde Olek Baygo tarafından yazılan 'Portret Oligarha v Molodosti' isimli makalede kullanılmıştır. Ancak oligark kelimesinin yaygın bir şekilde kullanımı 1997'den sonra olmuştur. 20 Eylül 1997'de Segodnya Gazetesi'nde SGB-Argo Bank Genel Müdürü Aleksandr Smolenski ile yapılan söyleşide bu kelime geniş bir şekilde ifade edilmiştir. Oligark kelimesinin bilimsel literatüre geçişi Boris Nemtsov tarafından Mart 1998'de düzenlenen 'Buduşee Rossii: Demokratiya ili Oligarhiya' isimli konferans ile olmuştur. *Oligark, Kommersant-Vlast*, 23-29 Haziran 2003.

da söz sahibi olmuştur.³ Ellerindeki maddi güçle Yeltsin'in ikinci defa seçilmesinde büyük katkıları olan bu kesim, hasta Yeltsin iktidarının son dönemlerinde yeni bir 'veliaht' arayışına girmiştir. 1998'den başlayarak yaklaşık 1 yıl içerisinde veliaht denemeleri birbirini izlemiştir. Ancak sırasıyla denenen Kiriyenko-Primakov ve Stepaşin'in başbakanlıkları 'Yeltsin'i ve oligarkları tatmin etmemiştir. Arayışlarını sürdüren Yeltsin ailesi, Devlet Başkanlığı Aparatı'nın Müdürü ve aynı zamanda Yeltsin'in kızı Tatjana Dyaçenko ile evli olan Valentin Yumaşev'in teklifi ve kızının ısrarıyla Yeltsin ikna edilmiş ve Voloşin'in formaliteleri yerine getirmesiyle de bir süre önce Federal Güvenlik Servisi (FSB) başkanlığına getirilen Vladimir Putin önce başbakan ve sonra da 'veliaht' olarak atanmıştır.

Yeltsin, 1999 yılı sonunda Rus halkının yeni yılını kutlamak için televizyon karşısına geçtiği zaman yeni yıl kutlamalarında alkol sınırını zorlayan Rus halkının büyük bir çoğunluğu Yeltsin'in her zamanki klasikleşmiş yeni yıl kutlama mesajı okuyacağını düşünmüş ve aslında Yeltsin'in bu konuşmasında Rusya tarihinde yeni bir dönemi açacak olan açıklamalarda bulunacağını aklına bile getirmemiştir. Başkan Yeltsin, sakın ifadelerle Rus halkının yeni yılını kutladıktan sonra duygusal bir konuşma yapmış ve kendisinin yönetimden çekilerek yerine o zamana kadar Rus halkının pek de tanımadığı ve bir süre önce Başbakanlık makamına atadığı Vladimir Putin'i aday gösterdiğini belirtmiştir. 31 Aralık 1999'da Başkan Yeltsin bir direktif imzalararak Başbakan Putin'i Devlet Başkanlığına vekaleten atadığını açıklamıştır. Bu direktif ile Rusya Federasyonu Anayasasının 3. Maddesinin 92 bendine göre, Putin resmi olarak 31 Aralık'da saat 24.00 itibarıyla Yeltsin'den görevi devralmıştır. Yeltsin'in bu açıklamasıyla 2000 yılına Putin ile giren Rusya'nın iç ve dış politikasında hızlı bir değişim süreci başlamıştır. Dışarıda Rusya bölgesel bir süper güç ve bir enerji süper gücü olma yönünde adımlar atmaya başlarken, içeride federal yapı güçlendirilmiş ve Kremlin'e yeni bir yönetim anlayışı getirilmiştir.

³ Boris Berezovski BDT Genel Sekreterliği gibi oldukça yüksek sayılabilecek bir bürokratik göreve atanmış ve ayrıca daha önce Çeçenistan görüşmelerini organize etmişti.

Putin'in yeni yönetim anlayışının temelinde hiç şüphesiz ki, Yeltsin'den farklı olarak tek başına ve güçlü yönetim bulunmaktadır. Putin, ilk olarak, Kremlin'i çeşitli güçlerin etkisinden kurtarmak için seçimleri bile beklemeden işe koyulmuştur. Yeltsin'den iktidarı vekaletle devralan Putin'in daha seçilmeden oligarklara yönelik 'sermaye etkisini iktidara dayatanlar bir sınıf gibi davranmaktan vazgeçsinler!' sözleri o dönemde fazla ciddiye alınmamıştır. Putin'in bu uyarısını o dönem Rus medyası tarafından Prens Berezovski ya da Rasputin⁴ diye nitelenen ve Kremlin'deki iktidarından son derece emin olan Rusya'nın en büyük oligarkı Boris Abramoviç Berezovski,⁵ 'Putin'in oligarkların nüfuzunu azaltamayacağını ve Putin'in oligarkları, oy kaygısıyla, oy kazanmak için eleştirdiğini' ifade ederek konuyu sadece geçiştirmiştir. Ancak, seçildikten kısa bir süre sonra Rusya'nın en büyük iki oligarkı Boris Berezovski ve Vladimir Gusinski'nin mal varlıklarına el konularak yurt dışına kaçmak durumunda bırakılması Putin'in aslında hiç de şaka yapmadığını göstermiştir.

Putin, geçmiş dönemde kendi yönetim anlayışına ters düşenleri sistemden elimine etmeyi profesyonelce başarmıştır. Putin'in verdiği mesaj gayet açıktır 'ben sizin haksız yere edinmiş olduğunuz servetlerinize dokunmayacağım, siz de politikaya ve devlet yönetimine karışmaya çalışmayacaksınız'. Bu ilk icraatlar oligarklar için yeterince açık olmuştur ve oligarklar bir süre Rus iç politikasına karışmamışlardır.

⁴ 29 Haziran 1871'de Sibirya'da dünyaya gelen Grigory Efimoviç Rasputin bir kilisede çalışırken aynı zamanda herhangi bir eğitimi ve özellikle de tıp eğitimi olmamasına rağmen değişik yollarla insanları tedavi etmekteydi. Bu sıralar Rus Çarı II. Nikolay'ın tek varisi oğlunun hasta olması ve tedavi edilememesi Çar ailesiyle Rasputin'in yollarını kesiştirmiştir. Rasputin imparatorluğun tek varisini tedavi ederek Çarlık ailesine yakınlık kurmuş, özellikle de Çarın eşi Aleksandra Federovna ile özel ilişkiler kurmuştur. Rasputin bu ilişkilerini imparatorluğun yönetimine kadar götürmüş ve yönetimde oldukça etkili olmaya başlamıştır. 30 Aralık 1916'da Çar ailesi tarafından öldürülmüştür. Mistik güçleri olduğuna inanılan Rasputin Çarlık tarihinin son dönemlerinde çok önemli roller oynamıştır. Matrena Rasputina, 'Rasputin: Vospominaniya Doçeri', Zaharov Yayınevi, Moskova 2001.

⁵ Berezovski ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Paul Khlebnikovi 'Godfather of the Kremlin', Harcourt Yayınevi, 2000 Londra.

I. BÖLÜM

1. OLİGARK SINIFININ DOĞUŞU

1.1. Oligarkların Kapitalistleşme Süreci

Oligarklar SSCB'nin dağılma sürecinde ve sonrasında doğru yerde, doğru zamanda ve doğru kişilerle dostluklar kurarak bugünkü servetlerine ulaşmışlardır. SSCB'nin dağılmasıyla planlı ekonomiden vazgeçen Rusya'da fiyatların ve ticaretin kısmen serbestleşmesi, servetin yeniden dağıtılmasına ve yeni çıkar gruplarının ortaya çıkmasına sebep olan ilk faktördür. Bunun ardından gelen devalüasyon ve enflasyon, muazzam kazanımları olan finansal grupların ortaya çıkması için gerekli zemini hazırlamıştır.⁶ Özellikle eski kamu bankalarının özelleştirilmesinde takip edilen süreç, bir nevi bugünkü Rus oligarklarının devlet aleyhinde giriştikleri ilk ciddi finansal kazanımlardır. Menatep, Inkombank, Onexsimbank ve Vladimir Gusinski'nin Most Bank'ı finans sahesindeki devlet mülkiyetinin daha çok politik yollarla el değiştirmesine ilk ciddi örnekleri teşkil etmiştir.

⁶ Michael McFaul, 'A Peace: Domestic Politics in the Making of Russian Foreign Policy,' *International Security*, S. 22, (Kış 1997/98), s. 17

Geçiş döneminde devlete ait malları çok az değerlerle üzerlerine geçirenler genelde üç kesime ayrılabilir. Bunlardan ilki ve en çok pay sahibi olanlar 'Fabrika Müdürleri' olmuştur. Bu kesim özelleştirme başladığında yöneticisi olduğu fabrikayı rahatlıkla üzerlerine geçirmişlerdir. İkinci kesimi Nomenklatura oluşturmaktadır. Daha çok eski bürokratlardan oluşan bu sınıf ise ikinci en çok payı alan kesim olmuştur. Ellerindeki bürokrasi gücüyle fabrika ve devlete ait petrol alanları bu kesim ile buralarda yöneticilik yapanlar arasında paylaştırılmıştır. Oligarşi yolunda hızla ilerleyen üçüncü kesimi ise bunların dışında olmalarına rağmen önceki saydığımız kesimlerle de işbirliği yaparak ve iyi fırsatlar kollayarak zengin olanlardır. Bu kesim içerisinden oligark olanlar sayıca az olmalarına rağmen sonradan yürüttükleri başarılı çalışmalarla çok büyük olanaklar elde etmiş ve sahip oldukları malları da iyi değerlendirerek bugünkü servetlerine ulaşmışlardır.⁷

Reformların diğer yönünü teşkil eden ve yeniden dağıtımın kurallarını dikte eden bir diğer faktör de özelleştirme idi. Bu sürecin 1992-1994 yılları arasında gerçekleşen birinci dalgasında, içeriden bir takım kimselerin özelleştirilen kurumların üçte ikisini devraldığına şahit olundu; böylece başta yöneticiler ve müdürler olmak üzere eski çıkar gruplarının çıkarları 'tasdik edildi'. Buradaki temel amaç, ekonomik kalkınma ve etkinlik anlamında millî gelirde bir artış değil; eski çıkar gruplarının yeni rejime monte edilmesi olmuştur. Özelleştirmenin Temmuz 1994'te başlayan ikinci dalgası, zaten liberalleşme hareketleri ile servet biriktirmeye başlayanlar için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Bu dönemde SSCB'den devralınan dev enerji şirketleri 'bit pazarına düşmüş mallar gibi' neredeyse bedavaya özel sektöre geçmekteydi. Vladimir Potanin'in sahip olduğu İnteros gurubu tarafından 1995'de 170,1 milyon dolara satın alınan Norilsk Nikel'in sadece 2001'deki kârı 1 milyar dolar olmuştur. Şirketin bugün ulaştığı değer 10 milyar dolar civarındadır.⁸ Yapılan araştırmalar Sovyetlerin dağılmasından sonra yapılan özelleştirme

⁷ Marshall Goldman, 'Render Unto Caesar: Putin and the Oligarchs', *Current History*, Ekim 2003, ss.320-326.

⁸ Doklad Soveta po Nacional'noy Strategii: Gosudarstvo i Oligarhiya, <http://www.kprf.ru/projects/economy/admin/12412.shtml>, 27 Mayıs 2003.

faaliyetlerinden sonra, bugün Rusya'nın en büyük 64 kuruluşunun kontrol paketlerinin yüzde 85'inin 8 büyük oligark gurubunun elinde toplandığını göstermiştir.⁹ Aynı şekile Carnegie Enstitüsü'nün yaptığı araştırmaya göre, halen Putin'in savaş açtığı oligarklar ülke GSMH'sinin yüzde 40'ını ve ihracatın da yüzde 90'ını kontrol altında tutmaktadırlar.¹⁰

Büyük enerji şirketlerini devralmayı ilk başaranlar genellikle finans gruplarıydı. Bankalar, medya ve ham madde en favori hedeflerdi. Bu dönemde oligarklar basın üzerinde ciddi etkilere sahip olmuşlardır: Berezovski, *ORT*, *TV-6*, *Nezavisimaya Gazeta*, *Novaya İzvestiya*, *Kommersant* ve *Ogonyok* gazete ve dergilerini kontrolü altında tutmaktaydı; Potanin, Komsomolskaya Pravda, Komsomolets, Ruski Telegraf gazetelerini ve Ekspert dergisini kontrolüne almıştı ayrıca Lukoil ile İzvestiya'nın mülkiyetini paylaşıyordu; Gusinski ve sahibi olduğu bankasına ait etkili sayılan Segodnya gibi bir çok gazete, bağımsız televizyon kanalı ve radyo istasyonu vardı.¹¹ Gazprom, Trud ve Rabochaya Gazeta gazetelerini kontrol ediyordu ancak Berezovski ve Gusinski'nin devre dışına çıkarılmasıyla bu kişilere ait olan medya organlarının büyük bir kısmı da yine Gazprom'un kontrolüne geçmiştir.

1.2. Oligarkların Siyasete Girişi

Yeni gelişen iş dünyasının yükselen isimlerinin politikaya bulaşması 1990'ların ortasında, likidite sıkıntısına düşen hükümetin iç borçlanmaya gitmesi ile olmuştur. Dönemin Devlet Başkanı Yeltsin tarafından ekonomi politikaları ile desteklenen, kendisiyle ve kimi zaman ailesiyle de sıkı ilişkiler kurmuş olan bu yeni sosyolojik yapının bireyleri, 1996 yılında Komünist Parti Başkanı Gennadi Züganov karşısında yeniden seçilme şansı gittikçe az-

⁹ Bu guruplar arasında; , Mihail Hodorkovski (Yukos), Roman Abramoviç (Ruski Aliminyum, Sibneft), Mihail Fridman (Alfa Grup), Oleg Deripaska (Ruski Aliminyum, Bazoviy Element), Vladimir Potanin (Interros).

¹⁰ 'Putin ile Rus Milyarderlerin Savaşı', *Akşam* Gazetesi, 16 Kasım 2003.

¹¹ Stephen White, *Russia's New Politics: The Management of Post-Communist Society*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2000), s. 150.

lan Yeltsin'in seçilmesi için gerekli finansmanı ve desteği sağladılar. Bu koşullu destek oligarkların devletin üst kademelerinde görevler almaları için zemin oluşturdu. 1996 yılı devlet başkanlığı seçimlerinde Yeltsin'in Komünist Parti Başkanı Gennady Züganov karşısında seçimi kaybetme tehlikesi ortaya çıkınca 'kendi iktidarlarına zarar vermelerinden korktukları için' Yeltsin'i destekleyen oligarklar, Yeltsin'in ikinci dönem devlet başkanlığı zamanında politikaya istedikleri gibi karıştılar ve bu sırada devletin açtığı ihalelerden de aslan payını almayı ihmal etmediler. Çünkü farkına vardıkları bir gerçek vardı ve o da devletin verdiklerini bir gün geri alabileceğiydi. Bu bağlamda daha sonraki seçimlerde de kendilerinin çıkarlarını kollayacak liderlerin başa gelmesi için çalıştılar ve iktidardakilerle çok çatışmamaya özen gösterdiler. Putin, hiç bir zaman selefi Yeltsin gibi, bu sınıfın baskısıyla başbakanlarını ya da bakanlarını görevden almamıştır.

Rusya'da geçiş döneminin nimetlerinden faydalanan, hasta devlet başkanı Yeltsin'in zayıf iktidarında gücünün doruğuna ulaşan oligarklar için beş aşamalı planın ilk üç aşaması olan kapital toplama, basın ve Duma üzerinde göreceli etkinlik kurma devreleri başarılı ve sıra dördüncü bölümüne gelmiştir. Şimdi artık parlamento üzerinde tam ve etki sağlamak ve Başbakanlık makamını ele geçirmek aşamasına gelinmiştir. Bunun başarılması durumunda sıra nihai hedef olan devlet başkanlığı üzerindeki hakimiyete ve hatta onun elde edilmesine gelecektir. Aslında Putin'in iktidara gelmesinde büyük rolü olan oligarklar için Putin'in izlediği politikalar beklenen bir gelişme değildi ve oligarklar için tam anlamıyla sürpriz olmuştur. Bu manada oligarkların iktidar oyunu Putin'in gelmesiyle bozulmuştur. Putin'in oligarkların hesaplarını bozmasının ardından nispi sessizlik sağlanmış ve bir süre oligarklar politika dışına itilmiştir. Ancak Berezovski ve Gusinski'den boşalan yeri yeni oligarklar doldurmaya başlamıştır. Bu oligarklar içerisinde en iddialılarından birisi Mihail Hodorkovski olmuştur.

1.3. Mihail Hodorkovski'nin Yükselişi

Mihail Hodorkovski'de Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecini ve yeni Rusya'nın Pazar ekonomisine geçiş çabalarını iyi değerlendirerek bugünkü ser-

vetine ve gücüne ulaşmıştır. Hodorkovski, bugün sahip olduğu servetin temelini Yeltsin iktidarının ilk dönemlerinde yapılmış olan özelleştirme ile elde etmiştir. Bu dönemde özelleştirme, liberalleşme hareketleri ile servet biriktirmeye başlayan Hodorkovski ve onun kuruluşuna önyak olduğu Menatep¹² şirketi için bulunmaz bir nimet olmuştur. Bugün Rusya'nın en büyük petrol şirketi olan Yukos'un hisselerinin yaklaşık yüzde 78'i 1995'de Menatep tarafından 350 milyon dolara devralınmıştır. Bu devir işleminden yaklaşık iki yıl sonra Yukos'un 1997'de değeri yaklaşık 9 milyar dolara yükselmiştir. Nisan 2003'te Sibneft ile birleşmesinin ardından YukosSibneft'in hisselerinin değerinin bugün 45 milyar dolara ulaştığı ifade edilmektedir.¹³

Şahsi serveti Batı basınına göre sekiz ve Rus gazetelerine göre ise yaklaşık 11 milyar dolar olan YukosSibneft Başkanı Hodorkovski, kurmuş olduğu şirketlere Batı türü yönetim anlayışı getirmiş, Batılı uzmanları çalıştırmış ve kendi şirketlerini Batılı denetim şirketlerine açmaktan çekinmemiştir. Bütün bu gayretlerle Hodorkovski, Rusya'nın en açık ve en verimli petrol şirketini ortaya çıkarmıştır. Bu şirket YukosSibneft olarak günde yaklaşık 2,06 milyon varil ham petrol üretimiyle tek başına Kuveyt'in günlük üretimine eşit bir miktarda üretim kapasitesine sahiptir. Şirket rezervleri açısından ise 19,4 milyar varil petrole sahip olduğu tahmin edilmektedir. Rusya'nın Lukoil'den sonra ikinci büyük özel petrol şirketi Yukos ile beşinci büyük şirket olan Sibneft'in birleşme kararının Ağustos 2003'de Anti-Tekel Bakanlığı tarafından uygun görülmesinin ardından YukosSibneft, British Petroleum (BP), Exxon-Mobil ve Royal Dutch Shell şirketlerinden sonra dünyanın dördüncü en bü-

¹² Endüstrilerarası Bilimsel ve Teknolojik Gelişme Merkezi (MENATEP) 1987'de Hodorkovski'nin önyak olmasına, Mendelyev Üniversitesi'nin 13 mezununun kimya, otomasyon ve bilgisayar konularında bilimsel araştırmalarının finanse edilmesi için kurulmuş olduğu bir şirkettir. Özelleştirme sırasında Menatep aktif bir rol oynamıştır. devletin piyasaya sürdüğü Voucher'ları (hisse) için bir piyasa oluşturdu ve yeni özelleştirilen pek çok şirketin kontrolünü ele geçirdi. Menatep'in kontrol ettiği holdingler kimya, inşaat, tekstil, tüketim malları, madencilik ve petrol gibi altı kategoriye ayrılabilir. En önemli petrol holdingi olan Yukos 22 Nisan 2003'de Sibneft'i de satın alarak ülkenin birinci, dünyanın dördüncü büyük petrol şirketi haline gelmiştir. http://www.ufsbo.nu/ussr/mikhail_khordorkovsky.html

¹³ Doklad Soveta po Nacional'noy Strategii: Gosudarstvo i Oligarhiya, <http://www.kprf.ru/projects/economy/admin/12412.shtml>, 27 Mayıs 2003.

yük petrol üreten şirketi olurken, Rusya'nın bir numaralı şirketi olarak piyasada yerini almıştır. YukosSibneft'in 2003 yılı itibariyle petrol üretimi Rusya'nın toplam üretiminin yüzde 28'ine ulaşarak 119 milyon ton olmuştur. Bu ise Hodorkovski'nin artık kontrol edilebilir olmaktan çıktığını göstermektedir ve Kremlin için bu durum tahammül edilebilir değildir.

II. BÖLÜM

2. KREMLİN'İN OLİGARŞİ OPERASYONLARI

2.1. Sonun Başlangıcı

SSCB'nin egemen sınıfının ayakta kalan kesimi, Nomenklatura (buna Rusça'dan artık Batı terminolojisine Siloviki olarak da geçen ordu, FSB, İçişleri Bakanlığı ve diğer güvenlik örgütleri temsilcileri ile Dışişleri ve üst düzey Kremlin bürokrasisi temsilcileri dahildir) Rusya'da son on yıl içerisinde devasa imkanlara kavuşan oligarkların sahip oldukları finansal ve politik güçler sebebiyle bürokrasi ve siyasetin kontrol edebileceği boyutların çok ötesine geçmesini içlerine sindirememektedir. Putin ile beraber iktidarı sahiplenen ve bu yeni dönemde çok büyük politik imkanlara kavuşan Nomenklaturanın iktidarını tehdit edecek boyutlara ulaşan oligarklar için yeni bir girişimin başlatılması artık bir zorunluluk haline gelmiştir. Berezovski ve Gusinski'nin alt edilmesinden sonra 2000 yılı ortalarında Kremlin ile oligarklar arasında imzalanan 'Centilmenlik Anlaşması'nın miadını doldurması ve özellikle Hodorkovski'nin başını çektiği grup tarafından seçimler öncesi Rusya'da karşı politik atağa geçilmesi üzerine Kremlin ekibinde yeni bir oligark operasyonu başlatılması düşüncesi ortaya çıkarmıştır.

Yukos'a karşı Rusya Başsavcılığı'nın açmış olduğu dava ve yürütülen operasyonlar ilk defa bir Duma milletvekili tarafından verilen soruşturma önergesi ile başlamıştır. Bu operasyonlar sadece Hodorkovski ile sınırlı değildir. Aynı şekilde bazı Yukos çalışanlarına karşı da soruşturmalar açılmıştır. Yukos'a karşı ilk soruşturma Ocak 2002'de Yukos yöneticilerinden Ramil Bugdanov'a karşı 'yolsuzluk' iddiasıyla başlatılmıştır. Daha sonra da Mayıs 2003'de Yevgeni Ribin'e karşı yolsuzluk davası açan Başsavcılık, 2 Haziran 2003'de Aleksey Piguçin'i 7 kişinin ölümünden sorumlu tutarak cinayet davası açmıştır.¹⁴ Ancak YukosSibneft'e karşı yürütülen operasyonların en önemlisini Yukos'ta en büyük paya sahip Menatep Grup Başkanı Platon Lebedev'in 2 Haziran 2003'de yolsuzluk suçlamalarıyla tutuklanması oluşturmuştur.¹⁵ 2 Temmuz 2003'te Yukos'un ikinci adamı Platon Lebedev'in tutuklanması ve Mihail Hodorkovski ile sonradan İsrail vatandaşlığına geçecek olan Leonid Nevzlin'in ifadesine başvurulmasıyla Kremlin YukosSibneft Operasyonu'nu resmen başlatmıştır.¹⁶

2.2. Oligarklar Sendikası Devrede

YukosSibneft'e karşı soruşturmaların başlatılması ve Menatep Başkanı Lebedev'in 1994 yılında bir gübre fabrikasının özelleştirilmesi sırasında devlet malını çalma iddiasıyla tutuklanması Rusya'da oligark operasyonlarının başlatıldığını ve bu olayın giderek büyüyeceğini göstermiştir. Operasyonların genişlemesinden çekinen oligarklar bir yandan karşı atağa geçerken, diğer yandan da Kremlin ile uzlaşma zemini aramaya başlamışlardır. Bu amaçla 11 Temmuz'da Rusya'nın 'Oligarklar Sendikası' olarak bilinen, Rusya Sanayici ve İşadamları Birliği (RSPP) Başkanı Arkadi Volski, Başkan Putin'e bir mektup yazarak Federal Güvenlik Servisi FSB ve Rusya Başsavcılığı'nın oligarklara ve YukosSibneft'e karşı başlatmış olduğu soruşturmaları durdurmasını istemiştir. Ancak bu mektuba Kremlin'den bir tepki gelmemi-

¹⁴ İvan Sas, 'Xodorkovski Uejaet', *Nezavisimaya Gazeta*, 7 Ekim 2003.

¹⁵ Nikolay Vardul, 'Ugolovnie Dela Yukosa', *Vlast Dergisi*, 7-3 Temmuz 2003.

¹⁶ Nikolay Vardul, 'Oni Sajalis Za Rodinu', *Vlast Dergisi*, 7-13 Temmuz 2003

si ve soruşturmaların devam etmesi üzerine 21 Temmuz'da bir çok oligarkın ve organizasyonların imzaladıkları ikinci bir mektup yazılarak Kremlin'e gönderilmiştir. İkinci mektupta sadece varolan rahatsızlık belirtilmemiş, aynı zamanda bütün Rusya için yeni bir "genel toplumsal anlaşma" şartı da teklif edilmiştir.¹⁷

'Oligarklar Sendikası' olarak bilinen, Rusya Sanayici ve İşadamları Birliği (RSPP) Başkanı Arkadi Volski, bu süre zarfında Başkan Putin'le oligarklara karşı başlatılan baskılar konusunu görüşmüş olmasına rağmen Kremlin kesinlikle başladığı işi bitireceğini ve kara listede bulunan oligarkların mutlaka temizleneceğini açıkça ifade etmese bile davranışlarıyla bunu göstermiştir. Hodorkovski'nin tutuklanmasından önce devreye giren Rusya Sanayici ve İşadamları Birliği herhangi bir netice alamadığını görmüş ve elinden de fazla bir şey gelmediğini anlamıştır. Bir süre sessizliğini koruyan ve bu arada basına ve kamuoyuna yönelik 'sosyal programlarla' gündeme gelen sanayiciler Hodorkovski'nin tutuklanmasından sonra tekrar Başkan Putin'le tekrar bir araya gelmiş ve soğuk bir atmosferde geçen toplantıda tavizsiz bir tavır sergileyen Başkan Putin'e karşı sessiz olmayı yeğlemişlerdir.

2.3. Hodorkovski Tutuklanıyor

Beklendiği şekilde Rusya'da oligarşi piramidinin en üst noktasında yer alan Hodorkovski, 25 Ekim'de özel uçağıyla bir iş gezisine giderken Sibirya'da uçağın yakıt ikmali sırasında kamuflaj giysili özel güçler tarafından bir terörist avını andıran operasyon ile uçaktan indirilerek tutuklanmış ve derhal başkent Moskova'ya götürülerek sorguya alınmıştır. Ardından da 31 Ekim'de Rusya Başsavcılığı YukosSibneft'in en büyük hissedarlarından olan Offshore şirketi Menatep'e ait hisselerin yüzde 44'üne el koymuştur. Hodorkovski'nin tutuklanması ve ardından YukosSibneft hisselerinin bir kısmına el konulması manevra gücü kazanmak için Hodorkovski'yi başkanlıktan ayrılma gibi yeni bazı karlar almaya itmiştir. 25 Ekim'de Hodorkovski'nin

¹⁷ Nikolay Vardul, 'Sem Del c Pravom Perepiski', *Vlast Dergisi*, 28 Temmuz-3 Ağustos 2003.

tutuklanması YukosSibneft için sonun başlangıcı olmuştur. Tutuklama kararı, ardından hisseler el konulması ve Hodorkovski'nin istifası tüm yurtiçi ve yurt dışı analizcilerin tahminlerinin aksine Putin'in, üzerine gittiği Hodorkovski'yi tamamen bitirmeye kararlı olduğunu göstermiştir. Putin'e göre Rusya'daki oligarklar özelleştirme sırasında çok büyük haksız kazançlar elde etmişlerdir ve bir nevi 'robber barons' yani hırsız baronlar olarak da adlandırılabilir bu kesimlerin yaptıkları yanlarına kar kalmamalıdır.

Hodorkovski'nin tutuklanmasından sonra aracı olmak amacıyla Başkan Putin'le görüşmek isteyen politikacı ve işadamlarının sayılarının artması üzerine 28 Ekim'de Putin bir açıklama yapmak durumunda kalmış ve bu konu ile ilgili olarak kimse ile görüşmeyeceğini belirtmiştir.¹⁸ Olayın büyütüldüğünü savunan Putin, 'Bu dava hakkında yürütülen spekülasyonların ve hissterilerin sona ermesi gerekiyor. Güvenlik güçleri yasalara uygun bir operasyon yapmıştır, operasyonla ilgili her hangi bir toplantı ya da pazarlık yok' diyerek, geri çevirmiştir. Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, 'Hiç kimse yasalardan kaçamaz, kişilerin zengin olması yargılanmayacakları anlamına gelmez' deyerek, Hodorkovski'nin daha uzun süre hapiste kalacağını sin-yalini vermiştir.

Bu arada Rus başsavcılığının da ses tonu gittikçe sertleşmektedir. Başsavcı vekili Koleznikov, Hodorkovski hakkındaki soruşturmanın acilen tamamlanmasının hedeflendiğini, ama soruşturmanın 12 ay ya da iki yıl daha sürebileceğini de belirtmiştir. Böylece Koleznikov, diğerler oligarklara da gözdağı vermeyi ihmal etmemektedir. Başsavcı vekili Koleznikov, Hodorkovski'nin tutuklanması ile ilgili olarak şöyle konuşmuştur: 'Evet Hodorkovski katil değildir, kimseyi öldürmemiştir. Ama asgari maaşlar konusu da vardır. Yaklaşık 49 bin Rus vatandaşı emekli maaşını alamamıştır. Bunlar ne yiyeceklerdir? Bu durum ayrıca 100 bin kadar çocuğun bakımdan yoksun kalması demektir. Dışardaki diğer para babaları yoksul vatandaşın ne yaptığını bir düşünsünler! Ceza Yasası bunlar için en fazla 10 yıl hapis cezası

¹⁸ Tatyana Gurova, Aleksandr Privalov, 'Vibor Prezidenta: M Teryaem Ego!' *Ekspert Dergisi*, No: 41 (396), 3 Kasım 2003.

öngörüyor, ne yazık ki daha fazla değildir.' Başsavcı Vekili, özelleştirme uygulamalarının iptal edileceği ve doğal kaynakların devlete devredileceğinden de açıkça söz etmektedir.¹⁹

Sibirya'nın Novosirsk şehrinde 7 ayrı suçtan tutuklanan Hodorkovski'ye karşı Rusya Başsavcılığı şu ithamlarda bulunmuştur: Rusya Federasyonu'nun ceza kanununun 159. maddesi ile dolandırıcılık, 135. maddesi ile yargı kararlarını uygulamama, 198 ve 199. maddelerine göre gelir ve kurumlar vergisini ödememe, 165. maddesi ile yalancılık ve güveni kötüye kullanarak mal varlıklarına zarar verme, 327. maddesi ile evrakta sahtecilik ve 160. maddesi ile de başkasına ait olan varlığı harcama. Bunların yanı sıra, 1998-1999 yılları arasında 1,7 milyon dolarlık vergi kaçırma ve sigorta gideri ödememe suçlarından yargılanmaktadır. Diğer yandan şimdilik doğrudan kendisi ile ilişkilendirilememesine rağmen Yukos'un güvenlik görevlileri adam öldürme suçuyla yargılanmaktadırlar ve bu suçların da Hodorkovski ile bağlantıları kurulabilir.

Mihail Kodorkovski'nin serbest bırakılması için yaptığı temyiz başvurusu, üç kişilik mahkeme heyetince reddedilmiştir. Bu sonuç üzerine Kodorkovski'nin avukatı Anton Drel, Rus Yüksek Mahkemesi'ne ya da Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne başvuracaklarını bildirmiştir. Moskova Başsavcı Yardımcısı Kaleşnikov ise, Kodorkovski'nin dava işlemleri yüzünden iki yıl cezaevinde kalabileceğini söylemiştir. Kaleşnikov, "Dava iki ay içinde sonuçlanabilir. Eğer gerekirse tutukluluk süresini 2 yıla çıkarabiliriz" diyerek Hodorkovski'nin bir süre daha hapiste yatabileceğini ifade etmiştir.

2.4. Hodorkovski'nin Kahramanlaştırılması

Kremlin'de artık geri dönüşü olmayan bir operasyon başlatılmıştır ve bu operasyonda hedef olarak Hodorkovski seçilmiştir. Buna göre önce Yukos-Sibneft ve başkanı Hodorkovski baskı altına alınmak ve ardından da Bere-

¹⁹ Horst Kläuser, 'Savcıların Ses Tonu Yükseliyor', <http://www2.dw-world.de/turkish/politik/1.43251.1.html>,

zovski ve Gusinski gibi yurt dışına kaçışa zorlanmak istenmiştir. Ancak Hodorkovski, bunu yapmamış ve tutuklanacağını bile bile geri dönmüştür.

İroniktir ki, Yeltsin döneminin fırtınalı yıllarında genelde çok da yasal olmayan yollardan çok kısa bir süre içerisinde devlete ait yer altı servetlerini üzerine geçirerek bugünkü servetine ulaşan Hodorkovski, Rusya'da hapse girmeyi göze alarak liberal düşünce, hukuk ve demokrasinin savunucusu konumuna gelmiştir. Şimdi yaratılan hava çerçevesinde Rusya'da demokrasinin yerleştirilmesi için hapis yatan bir Hodorkovski'nin politik ağırlığı elbette ki, daha farklı olacaktır. Mihail Hodorkovski'nin tutuklanması bir çokları için 'sürpriz' olsa da, Hodorkovski'nin kendisi için pek de öyle olmamıştır ve anlaşılmaktadır ki, Lebedev'in tutuklanmasının ardından Hodorkovski bu ana hazırlanmıştır. Hodorkovski, Rusya'ya geri dönmesi öncesinde yapmış olduğu açıklamalarda temel düşünce olarak diğerleri gibi sürgüne kaçmıyacağını ve gerekirse siyasi bir mahkum olarak Rusya'da kalacağını belirtmiştir.

III. BÖLÜM

3. HODORKOVSKI'NİN TUTUKLANIŞININ SEBEPLERİ

3.1. Neden Hodorkovski?

Hodorkovski'nin tutuklanmasının ve YukosSibneft'e yönelik sürdürülen operasyonların birden fazla sebebinin olduğu düşünülmektedir. Bu sebepleri aşağıdaki şu başlıklar altında toplamak mümkündür:

- Hodorkovski'nin Politik Arzuları
- Etnik Yahudi Kimliği
- Uluslararası Piyasalar Açılma ve Rusya'nın Enerji Politikalarını Etkileme Girişimleri
- Petersburg Ekibi'nin Güç Mücadelesi

3.1.1. Hodorkovski'nin Politika Arzuları

Rusya'da Putin'in 'upravlyaemaya demokratiya' yani 'yönetilebilir demokrasi' anlayışını beğenmeyen ve bu sebeple de politikaya ilgi gösteren

oligarkların başında Rusya'nın mega oligarkı Mihail Hodorkovski gelmektedir. Rusya'da oligarklar zaman zaman Rus siyasal sistemine eleştiriler getirirler de Başkan Putin'i hedef alan eleştirilerden kaçınmakta veya çok gerekliyse bunu medya yoluyla analistlerine yaptırmaktadır. Ancak, 7 Aralık Duma seçimleri, Mart 2004'de ise Devlet Başkanlığı seçimleri öncesinde siyaseten aktifleşen Mihail Hodorkovski, Putin'in politikalarını eleştirmekten çekinmemiş ve başta liberal eğilimli Yabloko (Elma) ve Soyuz Pravıh Sil-SPS (Sağcı Güçler Birliği) olmak üzere kendilerine 'fikren' yakın olabilecek partilerin yanı sıra; bugün Putin'in en dışı siyasî rakibi ve Rusya'nın en örgütlü ve en güçlü partisi olan Rusya Federasyonu Komünist Partisi (KPFR) gibi Putin'e en önemli muhalefeti yapan partilere Duma seçimleri öncesinde maddi destek verebileceğini açıklamıştır.

Hodorkovski'nin siyasi yelpazenin değişik kesimlerinden bir çok partiye destek vermesi ve kendi adamlarını parti listelerinin üst sıralarına yerleştirmesi Kremlin'in endişelerinin pek de yersiz olmadığını göstermektedir. Zira, başta Yabloko, SPS ve KPRF olmak üzere barajı aşma şansı olan parti listelerinden seçilecek yeni Duma milletvekillerinin büyük oranda Hodorkovski'nin etkisi altında olacağı hesaplanmaktadır. Ayrıca 'dar bölge' seçim bölgelerinden ve bağımsız aday olarak da Hodorkovski'ye bağlı kişilerin Duma'ya girmeleri beklenmektedir.²⁰ Diğer yandan oligarklar sadece Duma seçimlerinde değil, aynı zamanda Federal bölgelerdeki valilik (Gubernator) seçimlerinde de ciddi başarılar kazanma şansına sahiptir ve Çukotka bölgesi gibi bazı valilikler daha şimdiden oligarkların kontrolündedir.

Rusya'nın Moskova'dan uzaklaştıkça iç ve uzak bölgelerinde yerel fabrika müdürleri yerel yöneticilerden daha güçlü konumdadırlar. Örneğin Sibirya Alüminyum Fabrikası kendi korumaları ve politik gücüyle bir çok konuyu şehir yönetimine dikte etmektedir. Belirli bölgelerde kümeleşen ve bazen o bölgenin valisi olarak karşımıza çıkarken bazen de bölge valisinden bile güçlü olan oligarklar genelde bölgeler üzere uzmanlaşmış ve Rusya coğrafyasını çıkar alanlarına göre bölüşmüşlerdir. Adeta bir centilmenlik an-

²⁰ Anatoli Kastyukov, 'Na Hodorkovksogo Neyehala Krişa', *Nezavisimaya Gazeta*, 4 Temmuz 2003.

laşması yapmış gibi her oligarkın genelde kendi çıkar ve hükümler alanı bulunmaktadır.

Oligarklar Rusya'daki mevcut başkanlık sisteminden memnun değildir ve özellikle de Hodorkovski Rusya'da yönetim şekli üzerinde yeni tartışmalar açmak istemektedir. Fransa'da olduğu gibi yarı başkanlık veya parlamenter sistemin Rus halkına daha çok yarar sağlayacağını iddia etmektedir. Bunu oligarkların kendileri için mi, yoksa halk için mi istediklerini kestirmek güçtür ancak, kesin olan şu ki, oligarkların iktidar üzerindeki kontrolleri, maddi güçlerini kullanarak seçtirecekleri milletvekilleriyle parlamenter sistemde şimdikine göre çok daha kolay olabilecektir. Her ne kadar Hodorkovski'nin 2008'e hazırlandığı iddia edilse de tutuklanması ve ardından YukosSibneft başkanlığından ayrıldığını açıklaması, bu politik adayın planlarını daha önceye alabilir ve Putin'in soruşturmalarından yakayı kurtarabilmesi durumunda 2004 seçimlerinde bile devlet başkanlığına Putin'e karşı aday olabilir. Hodorkovski, maddi yardım yaptığı partilerin (KPRF, Yabloko, SPS v.d.) desteklemesi durumunda Putin karşısında ciddi şansa sahip olabilir. Ancak unutulmaması gereken bir nokta vardır. Her ne kadar Hodorkovski politikaya girebileceği yönünde sinyaller verse de aslında Hodorkovski'nin karşısında çok ciddi bir etnik kimlik sorunu bulunmaktadır. Zira, bugün Rusya'da taşınan olduğu 'Yahudi' kimliği sebebiyle bu pek güç olacaktır ve Rus halkının Yahudi bir başkanı kabul etmeye hazır olmadığı düşünülmektedir.²¹ Ancak bu, Hodorkovski'nin Rus iç politikasını etkisi altına alamayacağı manasına gelmemektedir.

1963 doğumlu olan Mihail Hodorkovski Alman *Der Spiegel* dergisine yapmış olduğu bir açıklamada, 45 yaşına geldiği vakit artık şirket yönetimiyle ilgilenmek istemediğini ve politikaya girebileceğini söylemiştir. 2008'de Putin'in görev süresi tamamlandığında Hodorkovski ilginç bir tesadüfle tam olarak 45 yaşında olacaktır.²² Hodorkovski, gerek ekonomik ve gerekse de politika amaçları çerçevesinde Rusya içinde ve uluslararası alanda imaj çar-

²¹ Karl Grobe, 'Antisemitismus in Russland', *Frankfurter Rundschau*, 29 Ekim 2003.

²² Natalya Arhangelskaya, 'Komitet Po Delam Oligarkov', *Expert Dergisi*, No 18, 19 Mayıs 2003.

laşması içerisine de girmiştir. Bu amaçla Hodorkovski, Rusya'da yıllık yaklaşık 100 milyon dolarlık bir rakamı sivil toplum kuruluşları aracılığı ile sosyal faaliyetlere harcamaktadır. Rusya dışında ise 1 milyon dolar Amerikan Kongre Kütüphanesi'ne ve 500 bin dolar da Carnegie Vakfına bağışlamıştır.²³ Rusya'nın en büyük oligarklarından olan Berezovski bir gazeteye yapmış olduğu açıklamada 'her oligarkın devlet başkanı olmak arzusunda olduğunu' belirtmesi bu manada dikkat çekicidir.²⁴

Mihail Hodorkovski'nin politik hesaplarına göre önce desteklemiş olduğu partiler kanalıyla (Yabloko, SPS, KPRF v.d.) parlamentoda (Duma) belirli bir etkinlik kazanmak ve ardından da parlamentodaki çoğunluktan faydalanarak çoktandır tartışmaya açtığı parlamenter sisteme geçişi sağlamaktır. İcracı organ olarak Başbakanlığın ön plana geçmesiyle de, yine etkisi altında olan Duma çoğunluğunu kullanarak başbakanlık koltuğuna oturmayı planladığı düşünülebilir. Maddi gücüne Duma seçimleri neticesinde politik güç katması ve Hodorkovski'nin Rusya'da oldukça etkin bir konuma gelebileceğinin belirlenmesi Putin iktidarı ve bu iktidarı kimse ile paylaşmak istemeyen Silovikilerin ağırlığında olan Petersburg Ekibi'nin kesinlikle kabul edemeyeceği bir durumdur. BBC'nin de duyurduğu gibi Hodorkovski, 'Kremlin'i serveti ile değil, politik anlayışıyla' rahatsız etmiştir. Bazı uluslar arası yayın organlarında da Yukos'a karşı başlatılan soruşturmanın Hodorkovski'nin politik arzularına gem vurmak amacı taşıdığı ifade edilmektedir.²⁵

3.1.2. Etnik Yahudi Kimliği: Sıra Kimde?

Rusya Başsavcılığı'nın girişimleri sonucu mal varlıklarının büyük bir kısmına el konulduktan sonra hapse girme tehlikesiyle karşılaşan Rusya'nın en

²³ Timothy O'Brian, 'How Russian Oil Tycoon Courted Friends in U.S.', *The New York Times*, 5 Kasım 2003.

²⁴ Galina Sidorova, 'Novaya Maska Oligarha', *Soverşenno Sekretno Gazetesi*, No 6, Haziran 2003.

²⁵ Chrystia Freeland, Andrew Jack 'Russia For Sale: The Oligarchs Who Won The Battle for Strategic Assets are Now Seeking to Cash in on their Investments' *The Financial Times* (İngiltere), 6 Ekim 2003.

büyük iki oligarkı Yahudi asıllı Berezovski ve Gusinski yurtdışına kaçmak zorunda kalmışlardır. Putin'in oligarklarla mücadelesine Yahudi asıllı işadamları ile başlamasının basit bir tesadüften ibaret olmadığı söylenebilir. Zira, Putin'in Rusya'sında aslında tesadüflere pek yer yoktur.²⁶ Baba tarafından Yahudi olan Hodorkovski'nin Putin'in şimşeklerini üzerine çekmesi Nisan ayında Yukos'un diğer Yahudi asıllı işadamı Abramoviç'in sahibi olduğu Sibneft ile birleşmesiyle iyice su yüzüne çıkmıştır. Hodorkovski'nin bu birleşmeyi başarması ve daha sonra da yurt dışına açılma girişimleri ile beraber politik arzular da beslemesi Putin'in tepkisini operasyona dönüştürmüştür.

Seçim atmosferine giren Rusya'da sistem için rahatsızlık yaratan oligarklara yönelik av sezonu başlamıştır. Uluslararası düzeyde son derece sağlam ilişkiler kuran Rusya'nın en zengin ve prestijli işadamı Mihail Hodorkovski, birkaç maskeli FSB görevlisi tarafından tutuklanarak hapse atılabiliyorsa, daha küçük boyutlardaki oligarklar için Rusya'da bundan sonra kendilerini güvende hissetmeleri son derece güç görünmektedir. Bu güvensizlik Yahudi etnik kimliğine sahip oligarklar için daha vahim bir hal almaktadır. Bu sebeple oligarklar için bundan sonra iki olası seçenek kalmıştır. Kremlin'i yöneten yeni politik elite 'biat' edeceklerdir veya mal varlıklarını mümkün olduğu kadar yurtdışına çıkaracaklardır. İkinci ihtimalde de yine Kremlin elitinin rızasını almak durumundadırlar. Bir diğer seçenek olan yurtdışı ortaklıklar kurarak kendilerini güvene alma seçeneği ise son hadiselerden sonra yabancı sermayenin kendilerini güvende hissetmelerini oldukça zorlaştırdığı için en azından kısa dönemde ihtimal dışı görülmektedir.

Hodorkovski operasyonunun 'şimdilik' başarıyla sürdürülmesi, Rusya'da sıranın kimde olduğu sorusunu gündeme getirmiştir. Böyle bir durumda gözler Abramoviç'e çevrilmiştir. Çukotka bölgesi valisi ve İngiltere'nin Chelsea Village Spor Klübü başkanı Yahudi asıllı işadamı Roman Abramoviç'in yatırımlarını yurtdışına çıkarma girişimleri ve özellikle de Berezovski ve Gusinski ile başlayan ve şimdi Hodorkovski ile devam eden Yahudilere yö-

²⁶ Sinan Ogan, Ayfer Erdem 'Rusya'da Siyaset ve Oligarklar', *Stratejik Analiz*, S. 43, ss.47-54

nelik oligark avının bir çok Batılı ve Rus analizcinin öngördüğü gibi Roman Abramoviç'e de sirayet edip etmeyeceği tartışmalıdır. Ancak unutulmaması gereken bir ayrıntı bulunmaktadır. Yeltsin döneminde 'Aile'nin kasası durumunda olan Abramoviç başı Kremlin ile belada olan diğer oligarklardan farklı olarak Kremlin karşıtı politikaya bulaşmamakta ve Putin'in uygulamalarıyla ilgili herhangi bir yorumda bulunmaktan kaçınmaktadır. Ancak Chelsea'yi alarak Avrupa'nın gündemine giren Abramoviç'in Sibneft'i Yukos ile birleştirmesi, Berezovski ile de eski iş ortağı olması ve daha da önemlisi 'Yahudi' olması, sıranın kendisine geleceğinin işaretleri olabilir. Aslında Rusya Başsavcılığı 2001'de Sibneft'e karşı soruşturma açmak istemiş o dönem 'Aile'nin güçlü üyesi Voloşin tarafından bu engellenmiştir. Ama kısa süre içerisinde operasyonların Abramoviç'e sirayet etmesi bu operasyonlardaki 'Yahudi' rengini baskın bir şekilde ortaya çıkarır ki, Kremlin'in bu gerekçeyi uluslararası arenada savunabilmesi pek güç olacaktır.

Rusya'da Yahudi oligarklara karşı yürütülen bu operasyonların İsrail'in dikkatinden kaçması düşünülemezdi. Nitekim böyle de olmuştur. Her ne kadar doğrudan ilişkili olmadığı ileri sürülse de, Yahudi asıllı işadamı Hodorkovski'nin tutuklu bulunduğu Kasım ayı başında ilginç bir tesadüfle İsrail Başbakanı Şaron'un Moskova'yı ziyareti anlamlıdır. Rus ve İsrail basınında çıkan haberlere göre Hodorkovski'nin tutuklanması Putin-Şaron görüşmesinde gündeme gelmiştir. Şaron bu görüşmede özellikle sadece Hodorkovski konusunu değil, olaya daha geniş bir perspektiften yaklaşarak genelde Yahudilerin tutuklanmasını gündeme getirmiştir.²⁷ *Ha'aretz*'in belirttiğine göre Şaron, bu görüşmede hem bir Yahudi olarak, hem de İsrail Başbakanı olarak Rusya'da Yahudilerin tutuklanmasından rahatsızlık duyduğunu ve bu gidişatın Rusya'da antisemitist eğilimlerin güçlenmesine sebep olabileceğinden endişe ettiğini ifade etmiştir. YukosSibneft'de yüzde 8 hisseye sahip olan ve Rusya'nın en zenginler sıralamasında 1,1 milyar dolarlık servetiyle 11. sırada bulunan Leonid Nevzlin daha sonra bu soruşturmanın devam etmesi üzerine İsrail vatandaşlığına geçerek bu ülkeye yerleşmiştir. Di-

²⁷ Andrey Terehov, Konstantin Kapitonov, 'Şaron Obespokoen Arestami Evreev', *Nezavisimaya Gazeta*, 5 Kasım 2003.

ğer yandan İsrail'deki Ma'ariv gazetesi de YukosSibneft'in diğer bir büyük hissedarı Vladimir Dubov'un da İsrail'e geldiğini ve burada yaşamaya başladığını iddia etmiştir.²⁸

3.1.3. Uluslararası Piyasalar Açılma ve Rusya'nın Enerji Politikalarını Etkileme Girişimleri

Bugün Rusya'da devlet kontrolünde ve Başkan Putin'in yetkisinde olan ABD ile enerji işbirliği çalışmalarının gerçekleştirilmesi konusunda son dönemlerde Hodorkovski ciddi çabalar göstermeye başlamış ve ABD ile bu konuda üst düzey görüşmeler yapmıştır. Aynı zamanda kendi şirketine bağlı boru hatları da yapmayı planlayarak Rusya'nın enerji politikalarını doğrudan etkileyebilecek bir diğer konuya daha girmek istemiştir. Hodorkovski'nin kendi kontrolünde olacak boru hatları yapma planları ve dış ilişkilerde ancak Devlet Başkanı sıfatı ile Putin'in yetkili olduğu konularda uluslararası alanda partnerler bularak görüşmeler yapması, Hodorkovski'yi hedef yapan sebepler arasında yer almıştır.²⁹ Zira, Hodorkovski, Sibirya'dan geçerek Murmansk bölgesine uzanan ve oradan da ABD'ye petrol ihracını sağlayacak bir petrol boru hattının inşası için yaklaşık 4 milyar dolarlık bir proje üzerinde çalışmaktaydı. Ancak Rusya hükümeti boru hatları inşasının devletin tekelinde olduğunu ileri sürerek buna izin vermemiştir.³⁰

Hodorkovski'nin kendi boru hatlarını yapmasına izin verilmemesinde ve aslında genel itibarıyla YukosSibneft'e karşı başlatılan operasyonlarda YukosSibneft'in rakipleri arasında yer alan Rus Transneft ulaşım ve Rosneft petrol şirketinin ve özellikle de Rosneft başkanı Sergey Bagdaçikov'un da ciddi etkisinin olduğu iddia edilmektedir.³¹ Zira, Bagdaçikov'un Kremlin ve güvenlikçiler ile çok sıkı bir işbirliği söz konusudur ve Bagdaçikov Rus-

²⁸ Ha'aretz, 6 Kasım 2003.

²⁹ Lilya Şvedsova, 'Arest Hodorkovskogo', <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/media/68278.htm>, 30 Ekim 2003.

³⁰ Dimitri Siviyakov, 'Vlast Bolşoy Nefti', *Ekspert Dergisi*, No: 4, 3 Şubat 2003.

³¹ Nikolay Silaev, 'Krizis Smeynih Çennostey', *Profil Dergisi*, 4 Haziran 2003.

ya'daki özel petrol şirketlerine ciddi muhalefet yapanların başında gelmektedir. Hatırlanacağı üzere Lukoil Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattına katılmak isteğini açıkladığında, yine Rusya içerisinden en büyük muhalefet Transneft ve Rosneft şirketlerinden yapılmıştır. Lukoil başkanı Vahit Alekperov ile de bu dönemde belirli bir sürtüşme yaşayan bu ikilinin bastırması ve Kremlin'in bu ikiliden yana tavır takınmasıyla Lukoil'in Bakü-Tiflis-Ceyhan2a katılması arzusu daha sonra rafa kaldırılmıştır.³² Aynı şekilde rakiplerinin Hodorkovski'nin politik arzularını abartarak Kremlin'e yansıttıkları ve Putin'in Hodorkovski'nin üzerine gitmesi için gerekli altyapıyı oluşturmaya çalıştıkları da bilinmektedir.

Hodorkovski aynı zamanda Rusya'nın enerji politikası konusunda Kremlin ile farklı düşünceler içerisinde olmuştur. Hodorkovski Rusya'nın mümkün olduğu kadar Batı dünyasına daha fazla ham petrol satması gerektiğini düşünürken ve bu yolda çalışmalarını sürdürürken, Kremlin farklı düşünmektedir. Rusya Enerji Bakanlığı, daha ziyade Suudi Arabistan ile işbirliğine gidilmesi ve uluslararası piyasalarda petrol fiyatlarının düşmesini önleyerek daha fazla gelir elde edilmesi fikrini desteklemektedir.³³ Bilindiği gibi uluslararası piyasalarda petrolün her varili için oluşacak 1 dolarlık fiyat düşüşü, Rusya devlet bütçesinin 2 milyar dolarlık bir gelirden mahrum olması manasına gelmektedir.³⁴ 1998 krizini daha sonra yükselen petrol fiyatları sayesinde atlatan Rusya'nın petrol fiyatlarının düşmesini istemeyeceği açıktır.

Hodorkovski bir yandan Rusya'nın enerji politikasını etkileyebilecek tehlikeli adımlar atarken, diğer yandan da uluslararası piyasalara açılmak ve YukosSibneft'i bir uluslararası şirket haline dönüştürmek için çaba harcamıştır. Bunun için YukosSibneft hisselerinin yaklaşık yüzde 25-40'lık bir kısmının satışı için uluslararası görüşmeler sürdürmüştür. Bu çabalar bazı çevrelerce yurtdışına sermaye kaçırılışı olarak değerlendirilmiştir. Ancak bu satışın gerçekleştirilmesi durumunda Hodorkovski, bir yandan şirketine güçlü

³² Sinan Oğan, 'Baku - Ceyhan Policy of Russia between Kremlin and Lukoil', *Turkish Daily News*, 9 Haziran 2002.

³³ Martin Sieff, 'Yukos Drama No Earthquake in Russia', *In The National Interest*, 6 Kasım 2003.

³⁴ Manfred Quiring, 'Putins reiche Kinder verlassen das Land', *Welt am Sonntag*, 13 Ekim 2003

bir yurtdışı ortak bulmuş olacak, diğer yandan ise bu satış sebebiyle elde edilecek sıcak parayla Rusya'daki iktidar mücadelesinin finansmanını sağlama imkanı kazanmış olacaktır. Potansiyel müşteriler arasında ExxonMobil'in yanı sıra; ChevronTexaco ve Royal Dutch/Shell şirketleri de bulunmaktadır. Bu satışın gerçekleşmesi durumunda uluslararası piyasalarda değeri daha da artacak olan YukosSibneft aynı zamanda, Rusya'nın kaynaklarını en verimli kullanan şirket konumundadır.

YukosSibneft'in ExxonMobil'e hisse ihracı haberi Başkan Putin'in de dikkatinden kaçmamıştır. Putin bu konu ile ilgili olarak yapmış olduğu açıklamada 'böylesine büyük bir işbirliğinin devleti yakından ilgilendirdiğini ve şirket yöneticilerinin devletin genel politikasını ilgilendiren böylesine stratejik bir konuda Rusya Federasyonu Hükümeti ile danışmalarda bulunması gerektiğini' belirtmiştir.³⁵ Putin'in bu açıklamalarına rağmen ExxonMobil ile görüşmelerini sürdüren ve kendisinden son derece emin olan Hodorkovski, Putin'in bu uyarısını hafife alarak hükümete ve Kremlin'e bilgi vermek ve izin almak ihtiyacı duymamıştır. Şimdi Rusya bütçesinin en büyük gelir kaynağını oluşturan ve Rus dış politikası içerisinde stratejik araçlardan birisi olan petrol konusunda, kendisine danışılmadan ABD şirketlerine satılması girişimleri elbette ki, Yeltsin döneminde yapılan özelleştirmeleri 'kanunsuz' olarak, bunların yeniden gözden geçirilmesini ve gerekirse Rusçada 'nasyonalizatsiya' veya 'deprivatizatsiya' olarak geçen millileştirmeye dönülebileceğini düşünen ve muhafazakar bir kesim olan Kremlin ekibi için kabul edilebilir bir durum değildir.

YukosSibneft'e yönelik operasyonların ardından Rusya resmi yetkilileri devletin enerji alanındaki etkinliğini ve kontrolünü artıracak çabalara girişmiştir. Bu bağlamda Devlet Başkanı Putin 17 Kasım'da hükümetle yaptığı toplantıda enerji kaynaklarının özellikle petrolün yurtdışına ihracatını kolaylaştıran ve devletin kontrolünü azaltan enerji ihracatını düzenleme yetkisinin tekrar hükümete iadesi istemiştir. Putin'in bu açıklamasını yorumlayan Başbakan Yardımcısı ve Maliye Bakanı Aleksey Kudrin bu durumun petrol ihra-

³⁵ www.ngv.ru, 7 Ekim 2003.

cat kotalarını da düzenleyen ve ihraç edilen petrolün vergilendirilmesine sınırlamalar getiren "Gümrük Tarifeleri" yasasının kaldırılması için hükümetin girişimde bulunacağı anlamına geldiğini belirtmiştir. Mayıs 2002'de Devlet Duma'sında kabul edilen yasada petrole ilişkin gümrük vergileri iki ayda bir hükümet tarafından Rus petrol piyasasındaki ortalama fiyat üzerinden yeniden düzenlenerek uygulanmaktaydı. Yasaya göre, petrol ürünleri benzin, mazot ve motorinden alınacak gümrük vergisinin ham petrole uygulanan gümrük tarifesinin yüzde 90'dan fazla olması yasaklanmaktadır. Gümrük tarifesi yasasında yer olan bu yüzde 90'lık sınırlama Yukos'un Duma'daki lobi çalışmaları sonucunda ortaya çıkmıştı ve kamuoyunda "Yukos düzenlemesi" olarak biliniyordu. Hükümet ayrıca bütçe içerisinde yaklaşık yüzde 40'lık bir payı olan petrol gelirlerinin daha yararlı biçimde kullanabilmek için 2005 bütçesinde petrol fiyatını varil başına 20 dolardan hesaplamayı ve fiyat artışından doğacak gelirleri ise ayrı bir fona aktarmayı kararlaştırmıştır.³⁶

Özellikle güvenlikçilerin petrol gibi stratejik kaynaklar üzerindeki ağırlıklarını daha da artıracakları düşünülmektedir. Rusya Savunma Bakanı ve Petersburg ekibinin güçlü üyesi Sergey İvanov, ülkenin stratejik kaynaklarının daha sıkı bir şekilde devlet denetiminde tutulması gerektiğini ifade etmiştir. İvanov, devletin özellikle petrol rezervlerinin idaresinde daha fazla rol oynamasının önemini vurgulayarak şimdiki petrol üretiminin Sovyet dönemindeki çalışmalar sayesinde yapılabildiğini kaydetmiş ve Rus özel petrol şirketlerini yeni rezervlerin bulunmasına yönelik ilave yatırımlar yapmadıklarını belirlemiştir. İvanov'un bu açıklaması YukosSibneft'le beraber diğer özel şirketler üzerindeki devlet ağırlığının artacağı beklentilerini güçlendirmektedir. Özetle, gelişmeler Yukos olayı ile nedeniyle sıkça gündem gelen ve Putin ve diğer üst düzey resmi yetkililer tarafından sürekli yalanlanan Rusya'da özelleştirme sonuçlarının tekrar gözden geçirilmesi konusunun özellikle enerji alanında devletin konumunu yeniden değerlendirilmesi anlamında tartışıldığını göstermektedir.

³⁶ Nazim Cafersoy, 'Rusya'da Devletin Enerji Kaynakları Üzerinde Kontrolü Güçlendirme Girişimleri' ASAM Günlük Küresel Değerlendirme Bülteni, 18 Kasım 2003, www.avsam.org

3.1.4. Petersburg Ekibi'nin Güç Mücadelesi

Yeltsin döneminde Kremlin'e hakim olan unsur Rus politik terminolojisine 'Semya' yani Aile olarak geçmişti ve devlet bu aile bireyleri tarafından yönetilmekteydi. Putin iktidarında ise Rus politik hayatında yaşanan bir çok değişiklikle beraber Kremlin'i yöneten ekip de değişmiş ve tabiatıyla Rus politik terminolojisine yeni bir kavram girmiştir. Putin Rusya'sında Kremlin'i yöneten ekip artık 'Piterskii' yani Petersburglular olarak anılmaktadır ve bu yeni kavram Aile'nin yerini almaktadır.

Yeltsin, iktidarı Putin'e devrederken 'Aile'ye dokunulmayacağı yönünde bir garanti almıştı. Zaten Putin iktidara geldikten sonra ilk imzaladığı 'direktif' Yeltsin ve ailesine 'dokunulmazlık' sağlayan belge olmuştur.³⁷ Bir çoklarına göre bu dokunulmazlık zırhına sahip 'Aile'nin kapsamı içerisinde Yeltsin ekibinden bazı üst düzey bürokratlar ve oligarklar da bulunmaktaydı. Gerçekten de politikaya karışmayan ve Putin'i eleştirmek cesaretini göstermeyen 'Aile'nin bürokratik ve oligarşik üyeleri bugüne kadar bu dokunulmazlık zırhına sahip olarak yaşamışlardır ve Putin de Yeltsin'e verdiği sözü bugüne kadar bazı istisnalar dışında tutmuştur. Putin'in aile bireylerinin bazı üyelerine 'dokunması' yukarıda ifade edildiği gibi bir istisnadır ve bu istisna ancak Putin'in oligarklar ve aile üyesi bireyler için çizmiş olduğu 'kırmızı hattı' geçenler için uygulanmıştır.

Rus iç politikasında bugün genel anlamda oligarklar ve özelde Yukos-Sibneft üzerinde süren mücadelenin bir çok sebebi olmasına rağmen belki de bunlardan en önemlilerinden birisi Silovikler, diğer anlamda Petersburg Çekistleri ile politikaya karışmak isteyen Moskova Ekibi veya 'Aile' arasında devam eden mücadeledir. Kremlin yönetimi içerisinde iki ekip arasında uzun süreden beri bir mücadele sürmektedir. Oligark-Aile ekibinin politik manada en üstünde Devlet Başkanlığı Ofisi Eski Müdürü Valoşin bulunmaktaydı. Diğer yandan tarafsız bir duruş sergilemeye çalışsa da Başbakan Mihail Kasyanov'u da bu ekibe dahil etmek mümkündür. Oligarkların büyük bir

³⁷ Ilya Bulavinov, 'Koloda RossiskoY Federatsii', *Vlast Dergisi*, 10 Kasım 2003.

kesimi bu ekip içerisinde yer almaktadır. Hodorkovski, Abramoviç, Deripaska, Fridman, Çubays bunlar arasındadır. Seçim sürecine giren Rusya'da Oligarklara yapılan baskılar ve Rus siyasal yaşamının yeniden yapılandırılması konusunda ciddi bir koalisyon mevcuttur. Özellikle bu koalisyonun YukosSibneft, Alfa Grup ve Bazoviy Element arasında daha sıkı bir hal alması dikkat çekmektedir.

Petersburg ekibinin başında bizzat Putin'in kendisinin bulunmasına rağmen Kremlin'deki mücadeleyi Putin ve Yedinnaya Rossiya adına ekibin iki güçlü ismi Igor Seçin ile Viktor İvanov yürütmektedir. Igor Seçin, Kremlin aparatının üst düzey yöneticisi, eski KGB görevlisi ve Putin'in Petersburg Belediyesi'nde çalıştığı dönemden mesai arkadaşıdır. Viktor İvanov ise yine Kremlin aparatının üst düzey yöneticisi, eski KGB görevlisi ve FSB eski başkan yardımcısıdır. Kremlin içerisinde mücadeleyi sürdüren bu ekibe dışarıdan Petersburg ekibinin diğer üyeleri destek vermektedir. Bu ekibin en etkin üyeleri arasında iktidar partisi olarak bilinen Yedinnaya Rossiya'nın yöneticisi ve aynı zamanda Petersburg'un eski politikacılarından olan İçişleri Bakanı Boris Grizlov gelmektedir. Savunma Bakanı ve eski KGB generali olan Putin'in eski çalışma arkadaşı Sergey İvanov ekibin diğer güçlü adamıdır. Sergey İvanov, bu ekip içerisinde Başkan Putin'in en güvendiği birkaç isimden birisidir. Kremlin çevrelerinde 2008'ed Putin'in aday olmaması durumunda Petersburg ekibinin adayı olarak Sergey İvanov'un ismi geçmektedir. Petersburg ekibinin beyinlerinden birisini Rus İstihbarat Teşkilatı FSB'nin başkanı, eski KGB görevlisi ve Putin'in FSB başkanı iken yardımcısı olan Nikolay Patruşev'dir. Putin için diğer bir güvenilir isim Narkotik Maddelele Mücadele Komitesi Başkanı olan Viktor Çerkesov'dur.³⁸

Bu ekibin en büyük finansal gücü ise Gazprom Başkanı Aleksey Miller'dir. Miller, Putin'in en yakın adamlarından birisi ve özellikle de Putin'in Bağımsız Devletler topluluğu (BDT) politikalarında Gazprom'u dış politika aracı olarak kullanan başarılı bir bürokrattır. Dimitri Kozak ile görevden alınan Valoşin'in yerine atanan Dimitri Medvedev ekip içerisinde yıldızı parla-

³⁸ Aleksey Elekseyeviç Muhin, *Piterskoe Okrujenie Prezidenta*, Moskova 2003, s. 7.

yan diğer bürokratları oluşturmaktadırlar. Devlet Başkanı'nın yönetim ofisindeki isimlerden Vladimir Kojin, Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanı German Gref, Maliye Bakanı Aleksey Kudrin, Sağlık Bakanı Yuri Şevçenko ve işadamı Leonid Reyman ekip içerisinde Putin'e yakın olan isimler arasındadır. Bu ekip içerisinde Rusça'da 'Siloviki'³⁹ olarak da adlandırılan 'güvenlikçiler' oldukça etkindir. Güvenlikçilere 'Petersburg Çekistleri' de denilmektedir.

Petersburg Çekistleri ile oligarklar arasında Rusya'nın politik geleceği üzerinde mücadele yapılmaktadır. Petersburg ekibi ve Siloviklerin bu mücadelede yeterince gücü olmasına karşın gerekli maddi kaynakları bulunmamaktadır. Oligarklar ise maddi kaynağa sahip ancak devlet üst kademesinde yönetim mekanizmasına etki konusunda yeterince güçlü değillerdir. Petersburg ekibi ve Siloviklerin etkisi altında bulunan bazı devlet oligarkı ve/veya bu ekibe biat eden bazı oligarklar mevcuttur. Gazprom Başkanı Aleksey Miller, Lukoil Başkanı Vahit Alekperov ve Transneft gibi kamu şirketleri veya devletin kontrolünde olan şirketler, Moskova Belediye Başkanı Yuri Lujkov gibi gücünü korumak için bu ekip içerisinde yer alan politoligark ile özel sektörde olmasına rağmen sıranın kendisine geleceğinden korktuğu için iktidara 'sizinleyim' mesajı veren Vladimir Potanin gibi oligarklar bunlar arasındadır. İktidar-Oligark mücadelesi içerisinde devlet tarafından bu oligark kurum ve/veya kişiler etkin birer silah olarak da kullanılmaktadır.⁴⁰

Aslında Petersburg ekibi tam bir dayanışma ruhu ile hareket etmektedir. 'Hemşehrilik' duygusu bu ekip içerisinde oldukça gelişmiştir ve kadro seçiminde önemli göstergelerden birisidir. Putin'in kendisiyle yapılan söyleşi sonucunda yazılan kitap olan 'Ot Pervogo Litsa' kitabında Petersburgluluk ile ilgili olarak şu ilginç açıklamada bulunmuştur: 'Moskova'yı sevmediğim söy-

³⁹ Rusça'da 'Siloviki' olarak adlandırılan güvenlikçiler; Putin'le beraber iktidarda ağırlıkları giderek artan istihbaratçılar (FSB), generaller ve diğer iç güvenlik öğelerinin üst düzey yöneticilerinden oluşmaktadır. Bu grup Petersburg Ekibi'nin bürokratik kesimi ile koalisyon halindedir.

⁴⁰ Sinan Oğan, 'Putin'in Oligarşiyi Millileştirme Çabaları: Yukos Olayı', *Stratejik Analiz*, Aralık 2003, S. 44, ss-17-31.

lenemez sadece olarak Petersburg'u daha çok seviyorum. Moskova kesinlikle bir Avrupa şehridir. Onun kendi sorunları vardır. Ancak burada hayat bütün coşkusuyla devam etmektedir. İtiraf etmek gerekir ki, Petersburg büyükşehir değildir ama politik bir şehirdir.⁴¹ İşte bu cümlelerle Putin Petersburg'un Rusya'nın artık politik başkenti olduğunu ve daha uzun yıllar Petersburg ekibi ile beraber Petersburg'un da daha uzun yıllar Rusya'nın geleceğinde söz sahibi olacağını göstermiştir.

⁴¹ Boris Mazo, 'Piterskie Protiv Moskovskih', Eksmo Yayınevi, Moskova 2003, s. 21.

PUTİN'İN ÇEVRESİNDE YER ALAN PETERSBURG EKİBİ VE OLİGARKLAR

Maliye Bakanı Aleksey Kudrin, Duma Üst Kanadı Sovyet Federasyonu Başkanı Sergey Mironov, Türkiye'deki Sayıştay'ın muadili olabilecek 'Şotnaya Palata' Hesaplama Odası Başkanı Sergey Stepaşin gibi isimler bu gruba destek veren ve ekiple beraber hareket eden güçler arasındadır. Rusya Başsavcısı Vladimir Ustinov ekibin vurucu güçlerinden birisidir ve soruşturmaları bizzat yürütmektedir. Hesaplama Odası ve Rusya Başsavcılığı Putin iktidarı ile beraber başlayan oligark mücadelesinde en önemli iki enstrümanı oluşturmaktadır.⁴² Diğer yandan 2000 yılında Putin'in iktidarı devralmasından itibaren bugüne kadar Petersburg'dan 2 binden fazla üst düzey yönetici ve bürokrat Moskova'ya gelerek ülke yönetiminde ve bürokrasi kademelerinde kilit noktalarda görevler almışlardır ve Petersburg ekibine bürokratik aşamalarda destek vermektedir.⁴³ Her iki kesim içerisinde de ayrıca iç gruplaşmalar mevcuttur. Oligarkların sindirilmesine yönelik başlatılan süreç Putin sonrası dizayn etmeye yönelik bir nevi erken hesaplaşmadır. Ancak gözden kaçırılmaması gereken çok önemli bir ayrıntı bulunmaktadır. 2008'de Putin'in başkanlık süresi dolacaktır ve Putin hukuksal olarak üçüncü defa aday olamayacaktır. Ancak Putin'in o dönem reytinginin halen yüksek olması durumunda herhangi bir gerekçe ile üçüncü defa aday olmayacağına garanti yoktur. Burada Beyaz Rusya'nın Rusya Federasyonu ile birleşmesi yeni bir devleti ve hukuksal düzeni ortaya çıkarır ki, bu da Putin için hukuksal engelin aşılmasıyla üçüncü defa aday olmasının önünü açabilecektir.

Rusya'da iki kesim arasında süren mücadeleyi sadece politik veya ekonomik sebeplerle sınırlamak doğru olmayacaktır. Bu mücadelenin iç politik ve ekonomik sebepleri olduğu gibi uluslararası sebepleri de bulunmaktadır. Şimdilik bu mücadele YukosSibneft üzerinde yoğunlaşmıştır. YukosSibneft'i kontrol altına alma mücadelesinde Petersburg Ekibi ile ABD&İsrail Ekibi arasında ciddi bir mücadele yaşanmaktadır. Bu mücadele göstermektedir ki, YukosSibneft olayı ve devam eden mücadele sadece parasal veya

⁴² Valeriy Federov, Avtandil Çuladze, 'Epoha Putina, Tayni i Zagadki Kremleyovskogo Dvora', Eksmo yayınevi, Moskova 2003, s. 334.

⁴³ 'Piterskie Protiv Moskovskih, Kto Kogo?', *Megepolis-Ekspress*, No: 34, 25 Ağustos 2003.

sadece politik sebeplerle yapılmamaktadır. Bu mücadele çok daha geniş ve girift bir mücadelenin su yüzüne çıkmış görüntüsüdür. Her iki kesim de birbirini tehdit olarak algılamaktadır. Bu tehdit algılaması Petersburg ekibi için zaman zaman şizofrenik bir hal almaktadır. Bu konuda basında oligarkların 'darbe' yapacaklarına dair yazılar çıkmakta Kremlin çevrelerinde bu konuda ciddi raporlar hazırlandığı ifade edilmektedir.⁴⁴

⁴⁴ İz Doklada v Rossii Gotovitsya Oligarhiceskiy Perevarot, *Vlast Dergisi*, 14-20 Temmuz 2003.

IV. BÖLÜM

4. HODORKOVSKI'NİN TUTUKLANIŞININ ETKİLERİ

4.1. Kremlin'de Deprem

Hodorkovski'nin tutuklanması ve YukosSibneft çoğunluk hisselerine devlet tarafından el konulması Rus iç politikasında da adeta bir deprem etkisi göstermiştir. Siloviklerin ataklarına karşın oligarkları savunan ve liberal ekonomi taraftarı olan Devlet Başkanlığı Ofisi Müdürü Aleksandr Stal'eviç Voloşin, Hodorkovski'nin tutuklanma kararını yanlış bularak istifa etmiş ve yerine yardımcısı Dimitri Medvedev atanmıştır. Başkan Putin aslında Aleksandr Voloşin'in istifasının 2000 yılından beri gündemde olduğunu söyledikten sonra Voloşin'i 'çok terbiyeli ve akıllı başında birisi' olarak tanımlamıştır. İstifasından sonra devlet başkanından böyle hoş sözler duymak Kremlin'in bütün sınırlarına haiz olan Voloşin'in karşı tarafa geçerek iktidara karşı radikal söylemlerde bulunmasını engellemek için atılmış bir adım olarak değerlendirilebilir.

Kremlin'in arkasındaki asıl güçler arasında gösterilen ve Rusya'nın yönetim piramidinde üçüncü adam olarak görülen 47 yaşındaki Voloşin, liberal reformlardan yana görüşleri ve iş dünyasının çıkarlarını savunmasıyla ta-

nılmaktaydı. Rus politik çevrelerinde “Putin’i yaratan adam” olarak tanımlanan Voloşin’in istifası Kremlin’de devam eden mücadelede Siloviklerin başarısı olarak kabul edilebilir. ‘Kremlin’in bu anahtar figürünün’ istifa etmesi veya buna zorlanması Maliye Bakanı Aleksey Kudrin, Yeltsin yönetiminden kalan Bizans döneminin sonu olarak tanımlamıştır.⁴⁵ Gerçekten de Voloşin Kremlin’de Yeltsin döneminden kalan en önemli siyasi güçtü. Ancak Voloşin’in yardımcısı Vladislav Jureviç Surkov ve İgor Şuvalov’un Kremlin’de kalmaya devam etmesi ve hatta Kremlin’deki sorumluluk alanının bir miktar yükseltilmesi bu sayfanın daha kapanmadığını göstermektedir.

Aleksandr Stal’evich Voloşin’in istifasıyla yerine daha önce yardımcısı görevinde bulunan Dimitri Medvedev’in atanması ve onun yardımcılığı görevine de Dimitri Kozak’ın getirilmesinin son dönemlerde yönetimde ağırlığı giderek artan güvenlikçilerin Rus sermayesine ve yabancı sermayeye verdikleri ‘devletçi’ görüntüsünden kurtulmak amacı taşıdığı düşünülmektedir. Zira, Dimitri Medvedev beklentilerin aksine FSB kökenli değildir ve liberal görüşleri ile bilinmektedir.⁴⁶ Böylece ekibe liberal görüşlü kişilerin de alınmasıyla Kremlin ekibi görüntü yenilemek istemiştir.

Rusya’da Silovikler ve Oligarklar arasında Rusya’nın geleceği üzerinde çok ciddi bir mücadele yaşanmaktadır. William Safire’in⁴⁷ de dediği gibi bu mücadele, savaş zamanında İran veya Irak arasında bir tercih yapmak gibidir ki, bu mücadeleden her iki taraf da ciddi zarar görecektir. Ancak fillerin bu dansında en fazla zarar gören yine fakir çoğunluğu oluşturan Rus halkı olacaktır.

4.2. YukosSibneft’te İstifa: Yeni Başkan Kukes

Vergi kaçırmak ve resmi evrakta sahtecilik yapmak da dahil 7 ayrı suçtan gözaltına alınan, ve 1998 yılından beri YukosSibneft şirketinin Yönetim

⁴⁵ Nick Paton Walsh, Andrew Osborn, ‘Russian prosecutors put Abramovich in their sights’, *The Guardian*, İngiltere, 04 Kasım 2003.

⁴⁶ ‘Oktjabrskiy Perevorot’, *Profil Dergisi*, No: 41 (360), 3 Kasım 2003.

⁴⁷ William Safire, ‘Siloviki Versus Oligarchy’, *The New York Times*, 5 Kasım 2003.

Kurulu Başkanı olarak görevini sürdüren Hodorkovski, 3 Kasım 2003 Pazartesi günü meydana gelen gelişmeler karşısında tutuklu bulunduğu Matrosskoy Tişiny (Denizci Sessizliği) isimli tutukevinden yazılı bir açıklama yaparak YukosSibneft petrol şirketinin Yönetim Kurulu Başkanlığı’ndan ayrıldığını kamuoyuna duyurmuştur.⁴⁸ Hodorkovski yaptığı açıklamada dünya ekonomisine yön veren bir enerji şirketi kurmayı düşlediğini, ancak son günlerde yaşanan gelişmeler sonucu bu planlarından vazgeçmek zorunda kaldığını bildirmiştir. Hodorkovski ayrıca, yöneticilerin, YukosSibneft’in küreselleşmeye uygun görevini yerine getirmeyi başaracaklarına inandığını belirtmiştir. Hodorkovski, bundan sonra YukosSibneft’e bağlı bir kuruluş olan “Açık Rusya Cemiyet” isimli bir sivil toplum kuruluşunda çalışacağını ve Rusya’da sivil toplumun ve demokrasinin güçlenmesi için çaba göstereceğini ifade etmiştir.

Hodorkovski’nin, 3 Ekim’de YukosSibneft’in başkanlığından istifasının ardından YukosSibneft’deki diğer yönetim kurulu üyesi olan ABD vatandaşı Semen Kukes bu göreve getirilmiştir. Hodorkovski’nin yerine özellikle ABD vatandaşı olan birisinin getirilmesi bu dönemde anlamlıdır. 4 Ekim’de bu görevi devralırken bir basın toplantısı düzenleyen Semen Kukes, YukosSibneft’in dünyanın en büyük petrol şirketlerinden birisi olarak çalışmalarını bu alanda yürüteceğini ve politikaya bulaşmayacağını bildirmiştir. Kukes görevinin YukosSibneft’in verimli bir şekilde çalışmasını sağlamak olduğunu bildirmiştir.⁴⁹ Şüphesiz ki, Kukes’in bu açıklamaları piyasaları ‘sakinleştirmek’ amaçlıydı ve Kremlin çevrelerine ‘anlaşabiliriz’ mesajı niteliği taşımaktaydı. Ancak, bu belirsizlik ortamının devam etmesi ve Kremlin’den geri adım atılacağına dair hiçbir işaretin gelmemesi Kukes’in bu çabalarının başarı şansını azaltmaktadır. Semen Kukes ABD vatandaşıdır ve böylesine sancılı bir dönemde Kremlin’in baskılarını bir ABD vatandaşının göğüs gemesinin daha kolay olacağı hesaplanarak bu göreve getirildiği düşünülmektedir. Ancak Kukes ile beraber YukosSibneft yönetimine giren ABD vatandaşı sayısı üçü bulmuştur. Bu durum Kremlin’in hoşuna gitmemektedir. Ku-

⁴⁸ ‘Mihail Hodorkovskiy Yukos Yönetim Kurulu Başkanlığından İstifa Etti’ *RBC*, 04 Kasım 2003.

⁴⁹ Anna Skornyakova, ‘Yukosom Budet Rulit Amerikanets’, *Nezavisimaya Gazeta*, 5 Kasım 2003.

kes'in bu göreve getirilmesinin bir diğer manası da şirketin mevcudiyetini devam ettireceği ve ExxonMobil gibi muhtemel alıcılarla satış görüşmelerinin devam ettirileceğidir. Zira Kukes, daha önce görev yaptığı TNK petrol şirketinin İngiliz BP'ye satışından önemli tecrübelerle sahiptir. Kukes, YukosSibneft'in eski Başkanı Mihail Hodorkovski'nin istifa etmesinden sonra yönetim kademelerinde de bir değişiklik olmayacağını ifade eden Kukes, Hodorkovski'nin YukosSibneft'e tekrar dönmeyi planlamadığını ifade etmiştir.

YukosSibneft için yeni bir isim olmayan Semen Grigoreviç Kukes, 1946 yılı Moskova doğumludur. Rus asıllı olan Kukes'in eşi Amerikalıdır. 1969 yılında Moskova Üniversitesi Kimya Teknik Enstitüsü mezunudur ve 1977 yılında master derecesi almıştır. Kukes, 1977 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne giderek, 1977-1979 yıllarında Rice Üniversitesi'nde çalışmaya başlamıştır. 1979'da Amerikan Phillips Petroleum şirketinde teknik konulardan sorumlu yönetici olarak çalışmıştır. 1986'da ise Amaco şirketinde yine teknik konulardan sorumlu yönetici olarak atanmıştır. Amaco Eurasia'nın başkan yardımcısı olarak 1995'de Moskova'ya dönen Kukes, daha sonra Yukos'tan aldığı teklif üzerine bu şirkette başkan yardımcısı olmuştur. 1996-1998 yılları arasında Yukos'un başkan yardımcısı olarak görev yapan Kukes, daha sonra TNK petrol şirketine başkan olmuştur. TNK hisselerinin yüzde 50'sini İngiliz BP'ye satışında önemli bir rol oynayan Semen Kukes, Haziran 2003'de yeniden YukosSibneft'e geri dönmüş ve yönetim kurulu üyeliğine atanmıştır. Semen Kukes 1998 yılında TNK petrol şirketinin başkanı iken Central European Economic Review'de Avrupa'nın en iyi yöneticileri arasında Top 10 içerisinde gösterilmiştir.⁵⁰ Yaşanan gelişmeler ve Hodorkovski'nin YukosSibneft'in başkanlığından istifası şüphesiz ki, gizli pazarlıkların ve bir manevranın neticesidir.

4.3. Uluslararası Tepkiler ve Girişimler

Hisselerinin yüzde 50'ye yakın bir kısmını ExxonMobil'e satma planları yapan ve bu global piyasaya güçlü bir şekilde çıkma planları yapan Yukos-

⁵⁰ Vedemosti, 3 Temmuz 2000.

Sibneft'in piyasalarda biraz değer kaybetmesine sebep olabilecek durumların yaratılmasına bu pastadan pay almak isteyen Batı, başlangıçta tepkizis kalmıştır. Fakat, gelişmelerin beklentilerin çok ötesine geçmesi ve 'kantarın topuzunun fazla kaçırılması' Batıdan itirazların gelmesine sebep olmuştur. Batı, Berezovski ve Gusinski ile başlayan ve Hodorkovski ile devam eden oligarklar operasyonunun diğer işadamlarını da kapsayıp kapsamayacağı, ne zaman ve nasıl neticeleneceği konusunda ciddi endişeler taşımaktadır.

YukosSibneft olayına Batı'nın tepkisi farklı olmuştur. Burada iki ayrı Batıdan ve iki farklı yaklaşımdan söz etmek mümkündür. ABD bu konuda Başkan Putin'i ciddi bir şekilde eleştirirken, AB ülkelerinden üst düzey ve doğrudan Başkan Putin'i hedef alan eleştiriler gelmemiştir. Özellikle Almanya'da muhalefet partileri, Başbakan Schröder'den Rusya Devlet Başkanı Putin'in Çeçenistan ve Yukos olayıyla ilgili rotasını açıkça eleştirmesini talep etmektedirler. 6 Kasım 2003'de Roma'da yapılan AB-Rusya diyalog toplantısında konu gündeme gelmiştir.⁵¹ Toplantı sonrası basın temsilcilerinin bu konudaki sorularını yanıtlarken İtalya Başbakanı Berlusconi (kendisi de İtalyan oligarkı sayılabilir) bu konuda Putin'e destek verirken, Putin, yapmış olduğu bir açıklamada birkaç yıl içerisinde milyarlarca dolar kazananlardan bunun hesabının sorulacağını ancak, her şeyin kanunlar çerçevesinde yapılacağını söylemiştir.⁵² İtalya Başbakanı ve AB Dönem Başkanı Berlusconi'nin Çeçenistan ve Yukos konusunda Rusya yönetimin desteklemesine karşı AB Komisyonu bu tutumun sadece Berlusconi'nin şahsi görüşü olduğunu açıklamıştır.⁵³ Eskiden Rusya Batı görüşmelerinde Çeçenistan, Dnyesteryanı v.b gibi sorunlar hep görüşme masasına getirilirken şimdi Hodorkovski sorunu da bu listeye eklenmiş ve sayılan diğer sorunlarla beraber anılmaya başlanmıştır.

⁵¹ Julija Petrovskaya, Andrey Terehov, 'Evropejskie Lideru Zadadut Vladimiru Putinu Voprosu po Vsem Chuvstvitel'nim Dosye', *Nezavisimaya Gazeta*, 6 Kasım 2003.

⁵² Rus ORT Tv Kanalı 'Vremya' Haberler Programı, 6 Kasım 2003.

⁵³ Svetlana Babayeva, 'Sblijenie Rossii c Evropay Mojet Zamedlitsya', *Izvestiya Gazetesi*, 10 Kasım 2003.

ABD Dışişleri Sözcüsü Richard Boucher, yasaların uygulamasına saygılı olduklarını, ancak son gelişmelerin yasaların sadece belirli insanlara yönelik uygulandığına dair soruları gündeme getirdiğini söylemiştir. Boucher, 'Bu davada yasaların hâkimiyeti kuralının olumsuz işleyeceği endişesi taşıyoruz' demiştir. ABD Savunma Bakan eski Yardımcısı Richard Perle ise, Rusya'yı G-8'den ihraç etmeyi teklif edecek kadar ileriye gitmiştir. Yahudi göçünü engellediği için Moskova'yı Jackson-Vanic düzenlemesiyle cezalandıran ABD ile Rusya arasında şimdi Yahudi kökenli Hodorkovski olayı ile yeni bir sorun yaşanabilir. Zira Rusya'nın Hodorkovski'nin tutuklanmasını eleştiren Washington'a yanıtı çok sert olmuştur. Rus Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Yakovenko, Washington'ın Hodorkovski olayıyla ilgili 'patavatsız ve saygısız' açıklamalarda bulunduğunu söylemiştir. Yakovenko, insan haklarını ihlal eden tarafın, Irak ile Guantanamo üssünde, yüzlerce El Kaide ve Taliban şüphelisini yargılamadan hapiste tutan ABD olduğunu kaydetmiştir.⁵⁴

Aslında demokrasi açısından çok ilginç bir zaman diliminden geçilmektedir. İki büyük devlet ve iki büyük oligarkın aynı anda gündeme geldiği bu dönemde iki ayrı demokrasi ve iki farklı netice ortaya çıkmaktadır. ABD'nin en büyük oligarklarından birisi olan milyarder George Soros, sahip olduğu kapitalin bir kısmını politikalarını beğenmediği George W. Bush'un yeniden başkanlığa seçilmemesine adanmış bir zamanda ABD'de bu davranışından dolayı ne hapse girmekte ve ne de her hangi bir baskıya maruz kalmaktadır. Ancak diğer yandan Rusya'da politikaya biraz heves gösteren Mihail Hodorkovski'nin politika aşkı kendisine pahalıya mal olmaktadır. Politkaya ilgi gösterdiği için tutuklandığına dair herkesin üzerinde ortak fikir birliğine vardığı Hodorkovski'nin düştüğü durum ile bulunduğu ülkenin demokrasi seviyesi arasında herhalde doğrudan bir ilişki ortaya konabilir. Aşağıdaki fıkra bu durumu iyi bir şekilde ortaya koymaktadır.

Soğuk Savaş yıllarında şöyle bir siyasi fıkra anlatılırdı: 'Bir Amerikalı ile bir Rus, kimin ülkesinde daha fazla hürriyet var, tartışmasına girişirler. Ame-

⁵⁴ 2001'de Kondolize Rice ile ABD'de görüşen, sık sık ziyaret ettiği ABD Kongresi'nde iyi dostları bulunan ve son olarak da Bush'un Moskova ziyareti sırasında Enerji Bakanı Spencer ve Bush ile görüşen, aynı zamanda arkasında güçlü Yahudi lobisi desteği bulunan Hodorkovski'yi ABD'nin savunacağı ve bu tutuklamayı kolaylıkla kabul etmeyeceği düşünülmektedir.

rikalı şöyle der: 'Beyaz Saray'ın önünde dikilip avazın çıktığı kadar 'Ronald Reagan aptalın biridir' diye bağırırsan kimse senin kılına bile dokunmaz.' Rus cevap verir: 'Bizde de durum hiç farklı değil. Çık Kızıl Meydan'a, bağır, 'Ronald Reagan aptalın biridir' diye. Bak bakalım, sana karışan olacak mı?' Rusya'da maalesef demokrasi düzeyi istenilen seviyeye erişememiştir. Haklı da olsa haksız da olsa, yönetimi eleştirebilmek demokrasinin vazgeçilmez ögesidir. Bunu hala idrak edemeyen eski zihniyet, girişteki fıkrada olduğu gibi ABD'yi eleştirmeyi tercih etmektedir.

Hodorkovski'nin tutuklanmasının ardından Rusya içinden ve dışından çeşitli kuruluşlardan tepkiler gelmiştir. Bu kuruluşlardan uluslararası alanda etkin olan 'Amnesty International' Hodorkovski'yi 'siyasi düşünce suçlusu' olarak gördüklerini açıklamıştır.⁵⁵ Aynı şekilde Soros'da Putin'i devlet kapitalizmi yaptığı gerekçesiyle sert bir dille eleştirmiştir. Hodorkovski'nin 'siyasi düşünce suçlusu' olduğunu belirten Soros, Başkan Bush'un, Başkan Putin'i arayarak ona doğru yolda olmadığını bildirmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁶ Rusya içerisinde ise çeşitli siyasi partiler Hodorkovski'nin tutuklanmasını sert bir şekilde eleştirmişlerdir. Yabloko Partisi lideri Grigory Yavlinski "Rusya'da tedavi yöntemi hastalığın kendisinden daha kötü durumdadır" ifadesiyle aslında Rusya'da yaşananları çok ince bir üslupla özetlemiştir.

4.4. Hodorkovski'nin Tutuklanmasının Rus İç Politikasına Etkileri

Hodorkovski'nin tutuklanması seçimler öncesi Rusya'da politik dengeleri bozacak ve güç dağılımını yeniden düzenleyecek niteliktedir. Özellikle kontrol altındaki iç medyanın oligarklara karşı tutumlu yayınları ve halkın zaten bilinen büyük sermayeye karşı olumsuz tutumuyla birleşmesi 7 Aralık seçimlerinde Putin'in partisi olarak bilinen Yedinnaya Rossiya Partisi'nin konumunu güçlendirmiş ve Hodorkovski'nin maddi olarak desteklediği rakip partiler ile mücadelede şansını artırmıştır. Bu oy kaybının özellikle seçmen

⁵⁵ Manfred Quiring, 'Kreml hetzt gegen neues Yukos-Management', *Die Welt*, 6 Kasım 2003.

⁵⁶ Gerald Nadler, 'Soros Condemns Oil Magnate's Detention', *The Washington Post*, 13 Kasım 2003.

çoğunlu büyük sermayeye olumsuz bakan ve YukosSibneft tarafından finanse edildiği anlaşılan Komünist Partisi'nde yaşanacağı düşünülebilir.

Hodorkovski'nin en çok desteklediği iki parti olan liberal Yabloko ve SPS partileri bu kriz öncesinde Başkan Putin'i 'gerektiğinde' destekleyen partilerdendi. Ancak, bu tutuklanma hadisesinden sonra her iki partinin de Başkan Putin'le ilişkileri giderek kötüleşme trendine girmiştir. Diğer yandan seçim sürecine girilen Rusya'da Hodorkovski'nin desteklediği Yabloko ve SPS partileri arasında çoktandır rafa kaldırılmış olan iki partinin birleşmesi tekrar gündeme gelmiştir. 5 Kasım 2003'te SPS eş başkanlarından Anatoliy Çubays, Yabloko Partisi Başkanı Grigory Yavlinski'ye bir mektup yazarak birleşme prosedürünün bir an önce başlatılmasını arzuladıklarını belirtmiştir.⁵⁷ Ancak Yavlinski'nin olumsuz tavrı birleşme konusunun daha zamana ihtiyacı olduğunu göstermiştir.

Rus iç politik yaşamı ve iş dünyası için çok büyük bir hadise olarak görülen tutuklama Rusya'da iktidar ile iş oligarşisi arasındaki ilişkilerde yeni bir dönemi başlatacak niteliktedir. Hodorkovski'nin tutuklanması hususunda Batı analizcilerinden farklı olarak Rusya'daki analizciler ve iş çevrelerindeki uzman elitler Putin'den ziyade Hodorkovski'yi suçlamayı yeğlemişlerdir. Diğer yandan oligarklar bu konuda biraz da baskı olması sebebiyle sessiz kalmayı tercih etmişlerdir. Ancak oligarkların 2000 yılı ortalarında Kremlin ile imzaladıkları 'Centilmenlik Anlaşması'nı bozduğu gerekçesiyle Hodorkovski'ye karşı bir kızgınlık içerisinde oldukları ifade edilmektedir.⁵⁸ Ancak buna rağmen oligarkların Hodorkovski ile dayanışması devam etmektedir. Rusya'nın 'Oligarklar Sendikası' olarak bilinen, Rusya Sanayici ve İşadamları Birliği'nin (RSPP) Başkan Putin ile görüşmesinin ardından yapılan seçimlerde Hodorkovski YukosSibneft başkanlığından istifa etmesine rağmen bu kurumun yönetim kurulu üyeliğine yeniden seçilmiştir. 328 bin üyesi olan RSPP'nin Başkanı Arkadi Volski, Hodorkovski'nin neden yeniden seçildiği yönündeki soru üzerine Hodorkovski'nin daha yargılanmadığı ve kesinleş-

⁵⁷ RTR Planeta, 'Vesti' Programı, 5 Kasım 2003.

⁵⁸ Jason Bush, 'Can Putin Contain The Fallout?', *Business Week*, 14 Kasım 2003.

miş bir hükmünün olmadığını belirterek şimdilik suçsuz olan Hodorkovski'yi seçmemizden daha doğal bir şey olamaz demmiştir.⁵⁹

Savcılıktan yapılan açıklamada Hodorkovski'nin vergi kaçırma dahil 7 değişik suçtan yargılanacağını belirtilmesine rağmen, bu operasyonun daha çok politik motifler taşıdığı düşünülmektedir. Zira Hodorkovski'nin tutuklanmasıyla eş zamanlı olarak YukosSibneft'in desteklediği parti olan 'Yabloko' partisinin seçim merkezinde de, YukosSibneft'le ilgili olarak soruşturma başlatılmıştır. Bu operasyonlar, seçim sürecine giren Rusya'da halk geneli tarafından desteklenmesine rağmen, Rus iç politikasında beklenmedik gelişmeler doğurabilir.

⁵⁹ Nikita Dmiriev, 'Hodorkovskiy Pereizbran v Pravlenie RSPP', *Utro*, 14 Kasım 2003.

V. BÖLÜM

5. YUKOSSİBNEFT OPERASYONUNUN RUSYA EKONOMİSİNE ETKİLERİ

5.1. Yukos Operasyonunun Ekonomik Faturası

YukosSibneft olayı sadece Rus politik sisteminde değil aynı zamanda Rusya ekonomisinde de adeta bir deprem yaratmıştır. Mihail Hodorkovski'nin tutuklanması ve ardından YukosSibneft çoğunluk hisselerine el konulması sonucu Rusya Menkul Kıymetler borsasında başta YukosSibneft hisseleri olmak üzere bir çok şirket hissesinde ciddi düşüşler yaşanmıştır. Rusya borsası yüzde 15 civarında değer kaybederken, Rus Euro tahvilleri de satışa geçmiştir. İlk gün YukosSibneft hisseleri yaklaşık yüzde 20 değer kaybetmiştir. Bir başka ifadeyle YukosSibneft'in piyasa değeri 5.6 milyar dolar düşmüştür ve bu düşüş devam etmektedir. Rus Borsası Mayıs 1999'dan bu yana en yüksek oranlı günlük düşüşünü yaşamıştır. Rus Borsası'nda hızlı düşüşler nedeniyle işlemler durdurulmuş, Ruble Dolar karşısında hızla değer kaybetmiştir. Dünyanın dördüncü büyük şirketi olan ve aynı zamanda ismi Tüpraş'ı almak isteyen şirketler arasında geçen YukosSibneft şirketi sebebiyle Hodorkovski'nin tutuklanması Türkiye'yi de etkilemiş ve Tüpraş hisseleri yüzde 6.5 değer kaybetmiştir. Rus politik ve eko-

nomik sisteminde devam eden ve adeta Rusya'da burjuvazinin millileştirilmesi sürecine dönüşen bu operasyonun sadece YukosSibneft ile sınırlı kalmayacağı ve Kremlin'in el koyduğu YukosSibneft'i sindirmesinin ardından sıranın diğer oligarklara da geleceği düşünülebilir.

Rusya ekonomisinin bugünkü durumuna ve iktidar-oligark çekişmesine bakıldığında bunun Rus sermaye yapısına son derece olumsuz yansıdığı görülmektedir. Rusya Merkez Bankası verilerine göre Temmuz-Eylül 2003 döneminde diğer bir ifadeyle YukosSibneft'in ortaklarından Platon Lebedev'in tutuklanmasının ardından Rusya'dan yurtdışına sermaye kaçıışı rekor seviyeye ulaşarak 7,7 milyar dolar olmuştur.⁶⁰ Şimdi Platon Lebedev ile kıyaslanamayacak ölçüde büyük bir figür olan Hodorkovski'nin tutuklanmasıyla yurt dışına sermaye kaçıışının pik noktasına ulaşacağı hesaplanmaktadır. Diğer yandan uluslararası derecelendirme kuruluşu Standard&Poor's Yukos olayının ardından sermaye kaçıışının ülkenin derecelendirmesini olumsuz etkileyeceği uyarısında bulunmuştur. Bu sermaye kaçıışının aslında son derece olumlu sinyaller veren Rusya ekonomisindeki iktisadi gerekçelerden ziyade politik gerekçelere dayandığı düşünülmektedir.

⁶⁰ Katja Tichomirowa, 'Sonderkommando Durchsucht Yukos Zentrale', *Berliner Zeitung*, 7 Ekim 2003.

Uzmanlar bu kaçıışı YukosSibneft olayı ile ilişkilendirmektedirler. Bu konu Putin'den farklı olarak Rusya Başbakanı Mihail Kasyanov'u son derece rahatsız etmekte ve Kasyanov bu durumun Rusya'ya yabancı sermaye girişini olumsuz etkileyeceğinden endişelenmektedir. Kasyanov bu endişelerini dile getirirken Rusya basını aslında sıranın Kasyanov'a geldiğini bildirmektedirler.

YukosSibneft'e karşı yürütülen soruşturmalar Batı medyasında dikkatle izlenmektedir. Bu olay karşısında Batı medyası Hodorkovski'yi demokrasi ve serbest pazarın savunucusu olarak görmekte, Putin ekibi ise Rusya'nın uluslararası imajına özel sektöre baskı yaparak zarar veren bir görüntü oluşturmaktadır. 1998'deki krizin etkisini, yüksek petrol fiyatlarının da yardımıyla kısa sürede atlatmayı başaran Rusya, uzun süredir istikrarlı bir yola girmiş görünüyordu. Ancak, şimdi Rusya'daki finansal çevreler ve danışmanlık kuruluşları yetkilileri, Hodorkovski'nin tutuklanmasının uluslararası yatırımcıların Rusya'ya karşı zaten az olan güvenini sarsacağı yönünde birleşmektedirler.

5.2. Oligark Operasyonlarının Ekonomik Felsefesi

Oligark operasyonlarını yürüten Kremlin'deki 'devletçi' kanat ile Sovyetler Birliği dönemi özlemi ile yaşayan Rus halkının fakir çoğunluğu Rusya'daki oligark avını olumlu karşılarken aslında yabancı sermayeye de pek sıcak bakmamaktadırlar. Bu sebeple Sovyet mentalitesini hala terketmemiş bu kesim için "yabancı sermayenin kaçabileceği endişesi" çok da geçerli bir sebebi oluşturmamaktadır. Sovyet nomenklaturası mantığıyla hareket eden bu kesim kısa vadede pek farkına varmasa da, orta ve uzun vadede Rusya, bu tür krizlerin faturasını çok ağır ödeyecektir. Zira dev hammadde kaynaklarına sahip olan Rusya için yabancı sermaye, yabancı teknoloji ve iş mentalitesi Rusya'nın bu gün her şeyden çok ihtiyaç duyduğu ve yarın da bugünkünden daha çok ihtiyaç duyacağı en önemli yaşam kaynaklarından birisidir.

Hodorkovski'ye istinat edilen suçlar diğer işadamları/oligarklar için de aynen istinat edilebilir ve dolayısıyla da hadiseye bu ölçü ile yaklaşıldığı takdirde ülkede bir tek işadamları bile kalmayabilir ve hepsinin de Hodorkovski gibi şu an gözaltında olması gerekir. Dolayısıyla Hodorkovski'nin sadece kendisine istinat edilen ekonomik suçlardan dolayı tutuklanmadığı ve politik motiflerin çok güçlü şekilde kendisini gösterdiği görülmektedir. Hodorkovski'nin Rusya Başsavcılığı'nın iddia ettiği gibi 7 ayrı suçtan hüküm giymesi gerekiyorsa ortada yanlış giden bir şeylerin olduğu muhakkaktır. Zira Hodorkovski ve YukosSibneft'in bu suçları tek başına işlemesi mümkün değildir ve bürokrasiden hem de üst düzey bir yardım görmesi gerekir ki, bu da Hodorkovski ile beraber bu kişilerin de tutuklanmasını gerekli kılmaktadır. Ancak bilebildiğimiz kadarıyla Rusya Başsavcılığı şimdiye kadar hiçbir bürokrati tutuklamamıştır.

Putin'in oligarklar operasyonunu destekleyen Rus halkının çoğunluğu Hodorkovski'nin tutuklanmasını "ilahi adalet" olarak görmektedir. Ancak halk Hodorkovski'nin kendisine isnat edilen onca suçu bürokratların yardımı olmadan işleyemeyeceğine inanmaktadır. 4,5 milyar dolar vergi ödeyen YukosSibneft'in 'vergi kaçırma' gibi bir suçtan yargılanması da başka bir ilginç durumu oluşturmaktadır.

Reformcu görüşleri ile bilinen Hodorkovski, hükümeti ve bürokratları eleştirmekten hiç çekinmemiştir. Bir söyleşisinde Rusya'nın beceriksiz bürokratları yüzünden milyarlarca dolar kaybettiğini, bu bürokratların dillerinin kemiğinin olmadığını ve bu bürokratları dinlemek yerine onları kovmak gerektiğini ifade etmiştir.⁶¹ YukosSibneft'i diğer şirketlerden ayıran, onun sadece dünyanın dördüncü büyük şirketi olması değil aynı zamanda Rusya'da demokrasinin yerleşmesi ve bürokrasinin şeffaf olması için çok büyük çaba sarfetmiştir.

Son olaylar, Türkiye'de olduğu gibi Rusya'da da ekonomi ile siyaset arasındaki bağın ne kadar güçlü olduğunu ortaya koymuştur. Peki, Rusya'da-

⁶¹ Dimitri Siviyakov, 'Vlast Bolşoy Nefti, *Ekspert Dergisi*, No: 4, 3 Şubat 2003.

ki Hodorkovski olayı ile Türkiye'deki Uzan davası arasında bir paralellik kurulabilir mi? Kanaatimizce kurulabilir. Zaten Rus medyası da zaman zaman böyle paralellikler kurmaktadır. Rus medyası; 'İnsana öyle geliyor ki, Uzan, genel bir Rus oligark tipidir. Rastgele bir oligark değil, iktidara sadık olmayan veya sadık olmadığından şüphelenilen oligark tipi' ifadelerini kullanmıştır.⁶²

⁶² *Kommersant*, 19 Ağustos 2003.

VI. BÖLÜM

6. YUKOSSİBNEFT OPERASYONUNA RUS HALKININ BAKIŞI

6.1. Rus Halkının Oligarklarla İlgili Düşüncesi

Rusya'da kamuoyu ve Kremlin gündemini uzun süreden beridir işgal eden ve uzunca bir süre daha meşgul edeceğe benzeyen 'oligarklar' konusu ile ilgili Fond Obşestvennoye Mneniya isimli kuruluş tarafından yapılan kamuoyu yoklamaları neticeleri aşağıda verilmiştir. 24 Temmuz 2003'te Rusya genelinde yapılan kamuoyu araştırmalarında Rus halkına sorulan Rusya'nın en büyük oligarkı sıralamasında aşağıdaki tabloda da görüleceği gibi ilginç bir durum ortaya çıkmıştır. Zira, Berezovski hala bu listedeki lider konumunu sürdürmektedir.

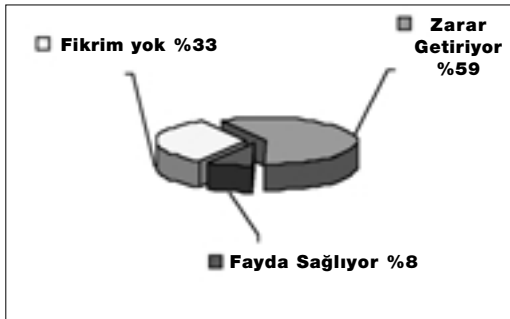
Kamuoyu Yoklamalarına Göre Oligarkların Listesi

	1988 Yılı Oranı %	Sıralamadaki Yeri	2000 Yılı Oranı %	Sıralamadaki Yeri	2003 Yılı Oranı %	Sıralamadaki Yeri
B. Berezovski	23	1	36	1	39	1
R. Abramoviç	-	-	4	6	20	2
A. Çubays	18	2	15	3	17	3
V. Gusinski	4	8	25	2	7	4
M. Hodorkovski	-	-	-	-	7	5
V. Çernomirdin	17	3	5	5	6	6
V. Potanin	4	9	3	7	4	7

Kaynak: <http://bd.fom.ru/report/map/of032806>

17 Temmuz 2003'te yine bir başka kamuoyu yoklamasında oligark de-yince akıllarına ne geldiği sorusuna halkın yüzde 25'i 'kanun dışı yollarla zen-gin olmuş insanlar' cevabını verirken, yüzde 24'ü sadece 'zengin insan' ola-rak tarif etmiştir. Oligarklar kimdir sorusuna fikrine başvuru olanların yüzde 8'i 'ülkede gerçek iktidar sahipleri' derken, yüzde 1'i 'politikacılar' cevabı ver-miştir.⁶³

Oligarkların Ülkeye Katkıları

Kaynak: 'Oligarki Kak Ponyat', www.fom.ru, 17 Tem-muz 2003

⁶³ <http://bd.fom.ru/report/map/d032811>

17 Temmuz 2003'te Rusya genelinde yapılan kamuoyu yoklamasında halka, oligarkların ülkeye ne sağladığı sorusu sorulmuştur. Yukarıdaki tab-loda da görüleceği üzere halkın yüzde 59'u oligarklara karşı olumsuz bir gö-rüş içerisinde. Ülke içerisinde ve uluslar arası medyada Putin'in oligark-lar politikası eleştirilse de halk nezdinde bu politikalar destek görmektedir. Dolayısıyla iç ve dış medyadan farklı olarak Rus halkı oligarkların Rusya'ya faydasından daha çok zararı olduğunu düşünmektedir. Rusya için büyük bir şans olan Başkan Putin'in oligarklarla olan mücadelesi bu anlamda yaklaşık 17 adet milyardere karşılık 40 milyon yoksulluk sınırında yaşayan insanları içerisinde barındıran Rus halkından destek görmektedir.⁶⁴

Kasım 2003'de yapılan bir başka kamuoyu araştırmasında anket yapı-lanlara sorulan 'Mihail Hodorkovskiy Neden Tutuklandı?' sorusu ilginç neti-celerle sonuçlanmıştır. Rusya'nın en büyük kamuoyu araştırma kuruluşu olan "Kamuoyu Fonu" tarafından Rusya'nın 100 yerleşim biriminden ve 44 bölgesinden toplam 1.500 denekle Kasım ayı başında yüz yüze görüşmek suretiyle bir kamuoyu araştırması yapılmıştır. Rus vatandaşlarından yüzde 71'inin Mihail Hodorkovski'nin tutuklanmasını duymuş olduğu anlaşılan ka-muoyu anketinde deneklere iki soru yöneltilmiştir.

Deneklere yöneltilen sorular ve alınan cevapların deneklerin eğitim du-rumlarına göre dağılımı aşağıda verilmiştir.

⁶⁴ Sinan Ogan & Ayfer Erdem, 'Politics and oligarchs in Russia', http://www.turkishdailynews.com/old_editions/11_03_03/feature.htm, 3 Kasım 2003.

Hodorkovskiy'nin Tutuklanmasını Nasıl Karşılıyorsunuz?

Hodorkovskiy'nin Tutuklanmasını:	Ankete Katılanların Tümü (%)
Onaylıyor	28
Onaylamıyor	14
Kararsız	28
Cevapsız (Hodorkovski'nin tutuklanmasını hiç duymamış)	29

Hodorkovskiy'nin Tutuklanmasının Sebepleri?

Hodorkovskiy'nin Tutuklanması:	Ankete Katılanların Tümü (%)
Sadece isnat edilen suçlardan ibaret	16
Başka sebepler de var	27
Kararsız	27
Cevapsız (Hodorkovski'nin tutuklanmasını hiç duymamış)	29

Sovyetleri Birliği'nin dağılmasının ilk yıllarında kamuoyu Rusya'da yaşanan olayları yakından takip etmekte ve tepki göstermekteydi. Ancak zaman içerisinde ağırlaşan ekonomik koşullar kamuoyunu tepkisizleştirmiş ve hatta Rus kamuoyu Rusya'da meydana gelen olayları çok fazla takip etmemeye başlamıştır. Ancak yukarıda ankete katılan deneklerin ortalama yüzde 71'lik kısmının Hodorkovski'nin tutuklanmasını biliyor olmaları Rus kamuoyunun bir çok olaydan farklı olarak oligarklar ile ilgili bu hadiseyi takip ettiği görülmektedir. Rus kamuoyunun bu hadiseyi yakından takip etmesine rağmen son tahlilde Putin'in kararlarını desteklediği ve oligarklara karşı pek de sempati içerisinde olmadığı da anlaşılmaktadır.

VII. BÖLÜM

6. YUKOSSİBNEFT OPERASYONUNUN DEĞERLENDİRİLMESİ

6.1. Rusya Açısından YukosSibneft Operasyonu: Kayıplar, Kazançlar...

Oldukça iyimser gerekçelerle ve halk adına yapılan YukosSibneft operasyonu, aslında Rusya ekonomisine ve onun yoksulluk sınırında yaşanan büyük kitlelerine çok büyük ek yükler getirebilecek niteliktedir. Zira, 60 milyar dolar bütçeye sahip Rusya ekonomisi için yaklaşık 40 milyar dolarlık YukosSibneft'in bir günde 10 milyar dolara yakın değer kaybetmesi, borsadaki bu düşüşün, borsada işlem gören diğer şirketlere de yansmasıyla Rus borsalarında ve uluslararası borsalarda milyarlarca dolara varan değer kayıpları elbette ki, ekonomiye olumsuz etkide bulunacaktır. Dünya ekonomisini dahi etkileyen bu krizin netice itibariye Rusya ekonomisini etkilememesi düşünülemez. 1998'deki gibi bir ekonomik krizi tetikleme dinamiklerine sahip bu hadise sebebiyle de yine kriz çıksın veya çıkmazın Rusya ekonomisi ağır faturalar ödeyecektir. Bugün Rusya bütçesinin yaklaşık 60 milyar dolar ve Merkez Bankası döviz rezervlerinin yaklaşık 65 milyar dolar olduğu düşünülürse bu sermaye kaçışları ve borsalarda uğranılan zarar hiç de azımsanmayacak ölçüdedir. Sonuç itibariyle de bu faturaları fakir çoğunluk kitleleri ödemek durumunda kalacaktır.

Kremlin tarafından planlanan ve uygulamaya konulan YukosSibneft operasyonu neticesinde her ne kadar Hodorkovski YukosSibneft başkanlığından istifa ettiğini açıklasa da sonrasında yaşanan gelişmeler Rusya açısından pek de iç açıcı değildir. Bu operasyonlarla Rusya'nın kayıpları şu başlıklar halinde sıralanabilir:

- Hodorkovski'nin tutuklanmasının ardından Rusya ve uluslararası borsalarda işlem gören Rus hisselerinde yaşanan düşüşler sebebiyle genel toplamda Rusya 20 milyar dolardan fazla bir kayba uğramıştır.
- Belki de parayla ölçülemeyecek oranda Rusya ve Başkan Putin, uluslararası arenada imaj kaybına uğramıştır.
- Haziran ayında Yukos ikinci başkanı Platon Lebedev'in tutuklanmasıyla başlayan sermaye kaçıışı en üst seviyeye çıkmıştır ve bu sermaye kaçıışlarının devam edeceği düşünülmektedir.
- Hodorkovski'nin istifasıyla yerine Kremlin'in kendi vatandaşları gibi rahat baskı yapamayacağı bir ABD vatandaşı başkan olarak seçilmiştir.

Bu operasyonların görülen ve beklenen faydaları ise şunlar olabilir:

- Hodorkovski'nin politik planlarına bir ölçüde ve şimdilik engel olunmuştur.
- Bu operasyonlar ile Rusya'da çok popüler olan bir deyimle "Kto v le-su hozayin" yani kimin patron olduğu herkese gösterilmiş ve politikaya heves göstermek isteyen diğer oligarklar bir süreliğine de olsa sindirilmiştir.
- Petersburg ekibi bu krizden güçlenerek çıkmıştır ve Rusya'da gerçek gücün kendilerinde olduğunu bir kez daha göstermiştir.

- Putin, oligarkların üzerine giderek geniş ve fakir halk kitleleri üzerinde 'Robin Hood' imajı geliştirmiş ve sahip olduğu halk desteğini aha da artırmıştır.

Bu hadisenin hem getirisi ve hem de götürüsü hakkında hiç şüphesiz ki, daha geniş değerlendirmelerde bulunulabilir ve bu liste daha da uzatılabilir. Ancak şimdilik gözüken bir tek gerçek vardır. O da Rus halkının bu mücadeleden yine "kaybeden" olarak çıkacağıdır.

SON SÖZ

Rusya'da İvan Grozni'den beri yaklaşık son 500 yılda iç politika dinamikleri sürekli dış politikaya hizmet etmiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Yeltsin'den sonra Batı ile daha sıcak ilişkiler kurma politikaları güden Putin ile beraber Rusya tarihinde ilk defa dış politikanın iç politikaya hizmet etme şansı ortaya çıkmıştır. Ancak, Putin ile başlayan oligarşinin miladına son verme girişimleri şimdi bu şansı başarısızlığa uğratabilir. Bu başarısızlık Rusya'da demokrasiyi güçlendirme çabalarını ve Rusya'nın Batı toplumu içerisinde yer alması önünde ciddi bir engele dönüşebilir. Başkan Putin, Rus halkının genel isteğine uygun olarak Yeltsin döneminde haksız kazançla Rusya halkının geneline ait olan servetlerin üzerine konan oligarklara karşı savaş açmakla doğru bir karar vermiştir ancak, bu amaca ulaşmak için izlenen metot yanlıştır.

Hodorkovski'nin tutuklaması, diğer yandan, Kremlin'in içindeki liberal kanat ile, ekonomiyi hala elinde tutmak isteyen ve özellikle de yabancı yatırımcıların petrol ve doğalgaz gibi bazı sektörlere girmesinden rahatsız olan, eski Sovyetçi şahinler arasındaki mücadeleyi yansıtmaktadır. Çünkü Yukos-Sibneft, Rusya'nın Batıya açılmak isteyen şirketlerinden birisidir ve bu tutuklamadan hemen önce Amerikan ExxonMobil petrol şirketinin YukosSibneft'ten önemli bir pay alması konusunda pazarlıklar yapılmıştır. Kremlin'in

özellikle de petrol ve alüminyum gibi stratejik sahalardaki işadamlarına karşı başlatmış olduğu baskılar ve bu kesimin uluslararası piyasalara açılım girişimlerini engellemeye yönelik faaliyetler söz konusudur. Ancak bu baskılar ters yönde tepkiler doğurabilir. Zira kendisini güvende hissetmeyen bu kesim bu güvensizlik ortamında ellerindeki malvarlıklarını bu defa çok daha düşük fiyatlarla Batılı şirketlere satmak için girişimlerini daha da yoğunlaştırabilirler. Bu durum Kremlin'in hesaplarını alt üst edebilir ve Rusya tahmin edildenden çok daha büyük zararlara uğrayabilir. Yine Rusya'da oligarşi kapitalizmine karşı sürdürülen bu olumsuz tavır Rusya'nın çoktan beridir Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) girme çalışmalar önünde yeni bir engel teşkil edebilir.

Ayrıca Kremlin ile Rus iş oligarşisi arasında devam eden bu mücadelede ciddi bir mentalite sorunu yaşanmaktadır. Her ne kadar Başkan Putin, açıklama yaparak her hangi bir kamulaştırmanın yapılmayacağını ifade etse de Petersburg ekibi Yeltsin döneminde yapılan bir çok özelleştirme faaliyetinin yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Daha önce yurt dışına kaçan Berezovski ve Gusinski'nin malvarlıklarının büyük bir kısmına el konulması ve şimdi YukosSibneft hisselerinin bir kısmına el konulması millileştirme isteklerinin giderek güçlendiğini göstermektedir. Rusya'da gittikçe güçlenen bu devletçi zihniyetin özellikle de stratejik sahalarda kontrolün yeniden devlete geçmesi için çalışmalarını ve millileştirmelerini çeşitli gerekçelerle devam ettirecekleri düşünülebilir. Diğer yandan Kremlin ekibinin gerçekten açık bir ekonomi istediği şüphelidir. Zira açık bir ekonomide devletin önemli mekanizmalarında görevli olan ve sadece maaşları ile geçinmeyen bu kesimin gelir kaynakları da ortaya çıkmış olacaktır.

Bu mücadelenin bir diğer yönünü ekipler arası mücadele oluşturmaktadır. Bu mücadelede Petersburg ekibi oligarklarla hareket eden Yeltsin döneminden kalan son bürokratik güçleri de temizleme ve güçlerini artırma imkanı yakalamışlardır. Rusya'da devam eden oligark avının bazı istisnalar dışında Yahudi'lerden ibaret olması ve sıradaki hedefin yine bir Yahudi olan Abramoviç olduğunun iddia edilmesi akla bu mücadelenin devlet ve iş yönetiminden Yahudilerin 'temizlenmesi' isteğini getirmektedir. Diğer yandan

Rusya'da bir anlamda liberalizmin temsilcisi durumunda olan Hodorkovski'nin tutuklanması Rus iç politikasında giderek etkinliğini artıran muhafazakar eğilimlerin daha güçlenmesine ve Rusya'da zaten varolan antisemitizm duygularının güçlenmesine sebep olabilecektir.

YukosSibneft'in liberal eğilimli partiler ile merkez ve/veya Komünist Partisi'ne destek vermesi ve iktidar partisi olan Yedinnaya Rossiya (Birlik Partisi) üzerinde Kremlin Ekibi ile mücadeleye girmesi oligarkların Rus iç siyasetini kontrol altında tutma gayretlerini göstermektedir. Duma seçimlerinde başarı şansı oldukça yüksek olan Hodorkovski'nin Rus iç politikasını kilitleme şansı bulunmaktadır ve 2004 yılında olmazsa bile 2008 seçimlerinde oligarkların Petersburg ekibi karşısına oldukça güçlü bir şekilde çıkma ihtimali oldukça yüksektir. Dolayısıyla bu yeni dönemde Hodorkovski'nin Putin'in karşısına sadece maddi gücü ile değil, siyasi gücü ile de çıkabilecek konumda olması ihtimalinin güçlenmesi Putin'i politik mânâda 'önleyici vuruş' yapmaya mecbur etmiştir. Başkan Putin, Hodorkovski'yi bitirmek uğruna Rusya'nın çok büyük ekonomik ve politik kayıplara uğramasına sebep olmuştur. Ancak Putin, bu kadar büyük bir ekonomik kaybı ve Rusya'nın uluslararası bir oyuncu olarak küresel jeopolitiğe geri döndüğü bir zamanda uluslararası alandaki prestij kaybını göze alabiliyorsa Kremlin ekibi için Hodorkovski ve oligarklardan kaynaklandığı düşünülen zararın çok daha büyük olduğu iddia edilebilir bir varsayımdır.

EK

PETERSBURG EKİBİ VE OLİGARK GRUBUNA AİT ÖNEMLİ İSİMLERİN ÖZGEÇMİŞLERİ

A - Petersburg Ekibi:

Petersburg ekibi içerisinde Rusça'da 'Siloviki' olarak da adlandırılan 'güvenlikçiler' hem sayıca ve hem de güçleri itibarıyla oldukça etkindirler. Siloviki olarak adlandırılan güvenlikçiler; Putin'le beraber iktidarda ağırlıkların giderek artan istihbaratçılar (FSB), generaller ve diğer iç güvenlik öğelerinin üst düzey yöneticilerinden oluşmaktadır. Bu grup Petersburg Ekibi'nin bürokratik kesimi ile koalisyon halindedir. Güvenlikçilere Petersburg Çekistleri de denilmektedir. Bu ekip ayrıca kendi içerisinde çeşitli koalisyonlar da kurmuş durumdadır. Petersburg ekibi Kremlin, Savunma, İçişleri ve FSB'de oldukça etkindirler. Bu ekip için şimdi etkin olunmak istenen alan enerjidir. Bu sebeple de enerji alanında etkin olan oligarklar la bu ekip arasında ciddi bir mücadele söz konusudur.

Petersburg ekibi Kremlin'de oldukça güçlü olmasına rağmen hükümette istenilen oranda güç sağlayamamışlardır. Bu ekibin hükümet içerisindeki asıl gücünü Maliye Bakanı Aleksey Kudrin ile Ekonomik Kalkınma ve Tica-

ret Bakanı German Gref oluşturmaktadırlar. Petersburg grubunun hükümetteki temsilcileri kendisini oligarklara daha yakın hisseden Başbakan Kasyanov ile zaman zaman basına kadar yansıyan anlaşmazlıklar yaşamaktadırlar.

Petersburg ekibinin de kendi oligarkları veya kendilerine destek veren oligarklar mevcuttur. Aleksey Miller bunların başında gelmektedir. Bu ekip ile beraber hareket eden Rosneft Başkanı Sergey Bogdançikov, Mejprombank Başkanı Sergey Pugaçev, Lukoil Başkanı Vahit Alekperov, Transneft Başkanı Semen Vayınştog ve özel sektörde olmasına rağmen sıranın kendisine geleceğinden korkarak bu ekibe yanaşan Interros grubu başkanı Vladimir Potanin bunlar arasındadır. Putin'in Hodorkovski operasyonları ile sinen oligarkların bir kısmının önümüzdeki dönemde kendilerine dokunulmama karşılığı bu ekibe yanaşacakları tahmin edilmektedir.

Sergey İvanov: (*Savunma Bakanı*)

Başkan Putin ile Başbakan Mihail Kasyanov'dan sonra en sık görüşen (2000 ile 2003 yılları arasında 41 defa resmi olarak görüşmüşlerdir) ve Putin üzerinde en etkili olan isimlerin başında gelmektedir. Sergey İvanov, 1953 Petersburg doğumludur. Petersburg Devlet Üniversitesi Filoloji ve KGB Yüksek Okulu mezunudur. Mezun olduktan sonra KGB'de çalışmaya başlamıştır. Daha sonra KGB'nin dış istihbarat bölümüne geçen İvanov, bir süre İsviçre, Finlandiya ve Kenya'da çalışmıştır. Ağustos 1998'de FSB Başkan Yardımcısı olmuştur. 1999 yılında Rusya Federasyonu Güvenlik Konseyi Başkanlığı'na getirilmiştir. 28 Mart 2001'den itibaren ise Rusya Federasyonu Savunma Bakanlığı görevini sürdürmektedir.

Boris Vyaçeslavoviç Grızlov: (*İçişleri Bakanı*)

Yedinnaya Rossiya'nın başkanı ve aynı zamanda Petersburg'un eski politikacılarından olan Boris Grızlov, 15 Aralık 1950 Vladivostok doğumludur.

Petersburg Elektroteknik Enstitüsü mezunudur. Enstitüden mezun olmasının ardından Komintern isimli üretime yönelik bilim ve teknolojik bir kurumda çalışan Grızlov, bu kurumda uzay iletişim sistemleri üzerinde çalışmıştır. Daha sonra 1977 yılında "Elektronpribor" kurumuna geçen ve orada yaklaşık 20 yıl çalışan Boris Grızlov, 1996-1999 yılları arasında üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışmış ve aynı zamanda Ustinov Üniversitesine bağlı Yeni Teknolojiler Merkezi'ni yönetmiştir. Grızlov'un 1985 yılında Petersburg Belediye meclisi üyeliği için ilk seçim girişimleri başarısızlıkla neticelenmiş ancak bu Grızlov'u politikadan soğutmamıştır. Grızlov'un politikadaki ikinci denemesi 1999'da Petersburg Gubernatörlüğü için aday olan Viktor Zubkov'un seçim kampanyasını yürütmek olmuştur. Ama bu deneme de başarısızlıkla sonuçlanmış ve Zubkov seçimleri kaybetmiştir. Nihayet 1999 yılında yapılan Duma seçimlerde Edinstvo Partisi adayı olarak seçilmiş ve Grızlov'un politikada hızlı yükselişi başlamıştır. Grızlov Duma'ya girdikten sonra önce 12 Ocak 2000'de Edinstvo Partisi'nde fraksiyon liderliğine seçilmiştir ve 26 Mart 2001'de ise Rusya Federasyonu İçişleri Bakanlığı'na atanmıştır.

Sadece 9 Ocak 2000 tarihinde Putin ile tanışan Boris Grızlov, bugün Başkan Putin'in en yakın çevresinde yer alan isimlerden birisidir. Bundan önce birbirini tanımayan iki politikacının tanışmasında ve Başkan Putin'in Grızlov'a karşı beslediği sempatiye Devlet Başkanlığı Ofisi Müdür yardımcısı Dmitri Kozak'ın önemli rolü olmuştur. Grızlov, FSB Başkanı Nikolay Patruşev ve Dmitri Kozak ile Petersburg'da çok önceden tanışmış ve iyi bir diyalog kurmuştur.

Nikolay Patruşev: (*FSB Başkanı*)

Yönetimde 'Putin'in adamı' olarak nitelendirilebilecek birkaç isimden birisi olan Patruşev Petersburg ekibinin en önemli üyelerindedir. Putin'in yakın dar çevresinde yer alan Patruşev Putin ile ailece görüşmekte ve çoğu zaman birlikte zaman geçirmektedirler. Rus İstihbarat Teşkilatı FSB'nin başkanı ve eski KGB görevlisi olan Patruşev, Putin'nin FSB başkanı iken yar-

dımcısı görevini yürütmüştür. Bu görevi sırasında sorumlu olduğu 'ekonomik güvenlik' konuları bugünkü oligark operasyonları için oldukça önemli tecrübeler sağlamıştır.

Nikolay Patruşev 1951 Petersburg doğumludur. 1974'de Petersburg Devlet Üniversitesi Gemi Yapımı Mühendisliği Fakültesi mezunu olan Patruşev, 1975 yılından Petersburga KGB görevlisi olarak çalışmaya başlamıştır. Daha sonra Federasyona bağlı cumhuriyetlerden olan Karelya'da Milli Güvenlik Bakanı olmuştur. 1993 seçimlerinde Duma üst kanadı için milletvekili adayı olan Patruşev bu seçimleri kazanamamıştır. Politika kulvarındaki bu başarısız girişimin ardından çok daha iyi bildiği iş olan istihbarat alanında hızla yükselmeye başlamıştır. 1998'de devlet Başkanlığı ofisine geçerek ofis müdür yardımcısı olmuştur. Daha sonra bu görevinden alınarak 5 Ekim 1998'de FSB başkanlığına getirilmiştir. Bu görevini başarıyla sürdürmesine rağmen zaman zaman görevinden ayrılacağına dair Rus basınında söylentiler çıkmaktadır. Böyle bir ihtimalin gerçekleşmesi durumunda istihbarat sisteminde oldukça başarılı bir isim olan yardımcısı Vladimir Pronçev ve Viktor İvanov bu görev için şanslı isimler arasındadır.

İgor İvanoviç Seçin: (*Devlet Başkanlığı Aparatı'nda Müdür Yardımcısı*)

İgor Seçin, Kremlin aparatının üst düzey yöneticisi, eski KGB görevlisi ve Putin'in Petersburg Belediyesi'nde çalıştığı dönemden mesai arkadaşıdır. Devlet Başkanı'na karşı enformasyon ve dökümantasyon işlerinden sorumludur. Aynı zamanda Putin'in imzaladığı bütün dökümanların hazırlanmasından ve devlet başkanına müracaat eden vatandaşlardan da yine Seçin sorumludur. İgor Seçin, Petersburg ekibinin en güçlü üyelerinden birisidir. Oligarklar operasyonunun hazırlanması ve uygulanmasında etkili olan isimlerden birisi olduğu düşünülmektedir.

İgor Seçin, 1960 Petersburg doğumludur. Petersburg Devlet Üniversitesi Filoloji mezunudur. Mezun olduktan sonra Rusya içerisinde çeşitli yerlerde askeri tercüman olarak çalışan Seçin bu görevini bir süre Mozambik'de

sürdürmüştür. 1998 yılından itibaren Petersburg Belediyesi'nde çalışmaya başlamıştır. 1999 yılında Başbakan'ın sekreteryası Müdür yardımcısı ve 2000 yılından itibaren ise Başbakanlık Aparatı Müdürü olmuştur. Seçin aynı zamanda Ağustos 1999'dan beri Devlet Başkanlığı ofisinde çalışmaktadır.

Viktor Petroviç İvanov: (*Devlet Başkanlığı Aparatı'nda Müdür Yardımcısı*)

Devlet Başkanlığı Aparatı'nda vatandaşlık, devlet ödülleri ve özellikle de aparatın personel işlerinde sorumlu olarak çalışmaktadır. 1950 Novgorod doğumludur. 1987'de Petersburg Devlet Üniversitesi elektronik mühendisliği bölümü mezunudur. 1977 yılından itibaren KGB'de çalışmıştır. Daha sonra adı FSB olarak değişen bu kurumda yaklaşık 20 yıl çalışmış ve bu kurumun başkan yardımcılığına kadar yükselmiştir. 1987-1988 yılları arasında Afganistan'da yüksek rütbeli subay olarak çalışmıştır.

1994 – 1996 yılları arasında yine başkan Putin gibi Petersburg belediyesinde çalışmıştır. 1996-1998 yılları arasında Teleplus isimli kurumda genel müdürlük yapmıştır. 1998 – 1999 FSB'de Daire Başkanı olarak çalışan İvanov, 1999 – 2000 yılları arasında FSB Başkan Yardımcılığı yapmıştır. 2000 yılından itibaren Devlet Başkanlığı Aparatı'nda müdür yardımcısı olarak çalışmaktadır. Viktor İvanov, Kremlin'de yeterince güçlü bir konuma sahiptir ve Nikolay Patruşev ile yakın dost olmalarına rağmen onun yerine FSB Başkanı olmak istegindedir. Viktor İvanov, özellikle ekonomik güvenlik konularında uzmandır ve Kremlin'de iş elitleri ile iyi diyalogu olan Voloşin'e ve Surkov'a muhalif olan isimlerin başında gelmektedir.

Dimitri Anatoloviç Medvedev:

1965 Petersburg doğumludur. Kremlin tarafından yayınlanan resmi özgeçmişinde birinci sınıf devlet danışmanı olarak tanımlanmaktadır. 1987'de Petersburg Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunu olan Medvedev, 1990'da hukuk alanında doktora derecesi almıştır. Daha sonra aynı fa-

kültede 1999 yılına kadar öğretim görevlisi olarak çalışmıştır. Bu görevi ile eş zamanlı olarak 1990-1995 yılları arasında aynı zamanda Putin'in de görev yaptığı Petersburg belediyesinde çalışmıştır. 1999'da Rusya Hükümeti Aparatı'nda müdür yardımcısı ve daha sonra Devlet Başkanlığı Aparatı'nda müdür yardımcısı olarak çalışmıştır. 2000 yılından itibaren yine eş zamanlı olarak ve Rusya Devleti'ni temsilen Gazprom'da Yönetim Kurulu Başkan Yardımcılığı ve başkanlığı yapmıştır. Ekim 2003'den itibaren ise Voloşin'in istifasıyla Devlet Başkanlığı Aparatı Müdürü olarak çalışmaya başlamıştır. Medvedev, Petersburg ekibinin genelinden farklı olarak asker veya güvenlikçi kökenli değildir ve liberal görüşleri ile tanınmaktadır.

Rus iç politikasında bugün genel anlamda oligarklar ve özelde Yukos-Sibneft üzerinde süren mücadele aslında Silovikler, diğer anlamda Petersburg Çekistleri ile politikaya karışmak isteyen Moskova Ekibi veya 'Aile' arasında devam eden mücadeleden başka bir şey değildir. Kremlin yönetimi içerisinde iki ekip arasında uzun süreden beri bir mücadele sürmektedir. Oligark-Aile ekibinin politik manada en üstünde Devlet Başkanlığı Ofisi Müdürü Voloşin bulunmaktadır. Diğer yandan tarafsız bir duruş sergilemeye çalışsa da Başbakan Mihail Kasyanov'u da bu ekibe dahil etmek mümkündür. Oligarkların büyük bir kesimi bu ekip içerisinde yer almaktadır. Hodorkovski, Abramoviç, Deripaska, Fridman, Çubays bunlar arasındadır. Seçim sürecine giren Rusya'da Oligarklara yapılan baskılar ve Rus siyasi yaşamının yeniden yapılandırılması konusunda ciddi bir koalisyon mevcuttur. Özellikle bu koalisyonun Yukos, Sibneft, Alfa Grup ve Bazoviy Element arasında daha sıkı bir hal alması dikkat çekmektedir.

Vladislav Jureviç Surkov: (*Devlet Başkanlığı Aparatı'nda Müdür Yardımcısı*)

Hodorkovski'nin tutuklanması üzerine Devlet Başkanlığı Ofisi Müdürlüğü görevinden ayrılan Aleksandr Stal'evich Voloşin'in en yakın adamı ve Voloşin gibi oligarklara yakınlığı ile bilinmektedir. Özgeçmişinde daha önce çalıştığı kurumlara bakıldığı vakit de görüleceği gibi sürekli oligarklarla ve on-

ların kuruluşlarında görev yapan Surkov, Voloşin'in istifasından sonra görevinden ayrılacağı beklentisi olsa da, beklentilerin aksine görevinde bir miktar yükselme bile olmuştur. Devlet Başkanlığı Aparatı'nda Müdür Yardımcısı görevi ile Devlet Başkanı için iç politika hazırlığı yapmaktadır. Aynı şekilde devlet başkanının Duma Üst Kanadı, Seçim Komisyonu, Siyasi Partiler ve toplumsal hareketler, toplumsal ve dini kurumlar sendikalar ile ilişkilerini düzenlemektedir. Duma'nın alt ve üst kanadında Devlet Başkanını temsil etmektedir. Medya organlarını kontrol etmekte ve genelde Başkan Putin'in iç politika ilişkilerini koordine etmektedir.

1964 Solnseva doğumludur. Uluslararası ilişkiler Fakültesi mezunudur ve ekonomi alanında master derecesine sahiptir.1990 yılına kadar Sivil Toplum Kuruluşları formu başkanı olarak çalışmıştır. 1991-1996 yılları arasında Hodorkovski'nin kurmuş olduğu Menatep' de, 1996-1997 yılları arasında Rosprom ve Alfa Bank'da yönetici olarak çalışmıştır. 1998-1999 yılları arasında Rusya'nın en önemli Tv'lerinden olan ve çoğunluk hisseleri o dönem Berezovski ve Abramoviç'de bulunan ORT Tv'de Genel Müdür Yardımcısı olarak çalışmıştır. 1999 yılından itibaren Devlet Başkanlığı Aparatı'nda Müdür Yardımcısı görevini sürdürmektedir.

Viktor Vasilyeviç Çerkesov: (*Narkotik Maddelerle Mücadele Komitesi Başkanı*)

Putin'in üniversite yıllarından okul arkadaşı olan Viktor Çerkesov 1950 Petersburg doğumludur. 1973 yılında Petersburg Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur ve Putin'den iki dönem önce okuldan mezun olmasına rağmen bağlantıları kopmayan iki yakın dost durumundadırlar. Putin'in yakın arkadaşlarının bir çoğu gibi Çerkesov'da istihbarat kökenlidir ve uzun yıllar KGB ve FSB'de çalışmıştır. 1992-1995 yılları arasında FSB başkan yardımcılığı görevine kadar yükselen Viktor Çerkesov, 2000 yılında Putin'in Rusya Federasyonu Kuzey-Batı bölgesi temsilcisi olarak atanmıştır. General rütbesindeki Viktor Çerkesov Mart 2003'de Putin tarafından bu görevinden alınarak Narkotik Maddelerle Mücadele Komitesi Başkanlığına getirilmiştir.

German Gref: *(Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanı)*

Petersburg ekibi içerisinde ön plana çıkan figürler arasındadır. Bu ekip içerisinde çok nadir görülen bir özelliğe sahip olan Gref milliyet olarak Alman asıllıdır. Bir zamanlar Anotoli Çubay ile yakın ilişkiler içerisinde olan German Gref, hatta bir dönem Çubays'ın adamı olarak anılmıştır. Putin'in bilinen alman sempatisine 1993 yılında tanıştığı Gref'in önemli katkıları olduğu iddia edilmektedir.

German Gref, 1964 Kazakistan doğumludur. Ancak Gref ailesi aslında Petersburg'ludur ve 2 dünya savaşı sırasında Petersburg'un Almanlar tarafından ablukaya alınması sırasında 'güvenlik gerekçesiyle' Kazakistan'a göç ettirilmiştir. 1990 Omsk Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mezun olan Gref, 1991'de daha sonra Putin ve Sobçak ile tanışacağı Petersburg Devlet Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde doktora başlamıştır. Bir süre Petersburg'da çeşitli görevlerde çalışan Gref, 1998'de Mülkiyet İşleri Bakan Yardımcılığı (özelleştirme) görevine getirilmiştir. Putin'in devlet başkanı seçilmesinden sonra Mayıs 2000'den itibaren ise Ekonomik Kalkınma ve Ticaret Bakanlığı görevini sürdürmektedir.

Aleksey Kudrin: *(Maliye Bakanı ve Başbakan Yardımcısı)*

Rus asıllı olmasına rağmen asker olan babasının görevi gereği 1961 yılında Letonya'da dünyaya gelmiştir. 1983 yılında Petersburg Devlet Üniversitesi Ekonomi Fakültesi'nden mezun olmuştur. 1988 yılında ekonomi alanında doktora derecesi almıştır. Bir süre üniversitede öğretim görevlisi olarak çalışan Kudrin, bu çalışmalarını sırasında özellikle Anotoly Çubays ile yakın mesaide bulunmuştur. 1990 yılında bu Çubays ekibi ile beraber Petersburg Belediyesi'nde çalışmaya başlamıştır. Kudrin 1993 Duma seçimlerinde aday olmuş ama seçilememiştir. 1996 yılında Devlet Başkanlığı Ofisi'nde çalışmaya başlayan Kudrin 1997'de Maliye Bakan Yardımcılığına atanmıştır. 1998 yılında Gazprom yönetim Kurulu üyeliğine seçilmiştir. Ocak 1999'da Maliye Bakan Yardımcılığı görevinden ayrılarak Enerji şirketi RAO

EES'in Yönetim Kurulu Başkan Yardımcılığına getirilmiştir. Haziran 1999'da Maliye Bakan Yardımcılığı görevine yeniden tayin edilmiştir. Mayıs 2000'de ise Maliye Bakanı ve Başbakan Yardımcısı olarak atanmıştır. Putin'le iyi ilişkilerinin yanı sıra; Devlet Başkanlığı Ofisi Müdür Yardımcısı Dmitri Kozak ile de sıcak ilişkilere sahiptir. Başbakan Kasyanov'un her hangi bir şekilde bu görevinden ayrılması veya uzaklaştırılması durumunda Rusya Federasyonu Başbakanlığına en yakın adaydır.

Sergey Mironov: *(Duma Üst Kanadı Sovyet Federasyonu Başkanı)*

Sergey Mironov, Putin ekibine sonradan dahil olan figürlerden birisidir. Bu sebeple de ilk halka içerisinde yer alması güç gözükmektedir. Mironov, 1953 yılında Petersburg doğumludur. 1979 yılında Petersburg Devlet Üniversitesi Jeofizik Fakültesi'nden ve 1995'de Ekonomi Fakültesi'nden mezun olmuştur. Okumayı seven Mironov 1997'de Devlet Başkanlığı Akademisini bitirmiş ve 1998'de ise Hukuk Fakültesi'nden mezun olmuştur. Bir süre Jeofizik Mühendisi olarak çalışan Mironov bu görevle Moğolistan'da da bulunmuştur. 1991 yılında iş hayatına atılmaya karar veren Mironov bir süre iş hayatının çeşitli alanlarında çalıştıktan sonra 1994'de Petersburg milletvekili seçilmiş ve Belediye Başkanı Sobçak ile çalışmaya başlamıştır. Putin'in politikaya girmesiyle de Putin'in seçim kampanyasında çalışan Mironov Aralık 2001'den beri Duma Üst Kanadı Sovyet Federasyonu Başkanı görevini ve Şubat 2002'den beri ise Bağımsız Devletler Topluluğu Parlamentolar Birliği Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Sergey Stepaşin: *(‘Şotnaya Palata’ Hesaplama Odası Başkanı)*

Sergey Stepaşin asker olan babasının görevi gereği 1952 Çin doğumludur. 1973 yılında SSCB İçişleri Bakanlığı'na bağlı Petersburg Yüksek Politika Akademisi mezunudur. Tarih alanında doktora derecesine sahiptir. 1973-1980 yılları arasında SSCB İçişleri Bakanlığı'na bağlı özel birliklerde görev yapmıştır. 1980-1992 yılları arasında SSCB İçişleri Bakanlığı'na bağlı

yüksekokullarda öğretim elemanı olarak çalışmıştır. 1990 yılında Rusya milletvekili olarak seçilmiş ve parlamentoda özellikle güvenlikle ilgili komisyon başkanlıklarında bulunmuştur. İçişleri Bakanlığındaki görevlerinin yanı sıra çeşitli dönemlerde FSB'de çalışmış ve FSB adına başta Çeçenistan olmak üzere çeşitli bölgelerdeki operasyonlara katılmıştır. Şamil Basayev'in Budyanovsk'daki baskını ve çok miktarda rehine alması üzerine bu görevlerinden uzaklaştırılmıştır. 1995'de hükümet aparatında çalışmaya başlayan Stepaşin, 2 Temmuz 1997'de Rusya Federasyonu Adalet Bakanlığı ve Güvenlik Konseyi üyeliğine görevine getirilmiştir. Mart 1998'de bu görevlerinden alınarak İçişleri Bakanlığına önce vekaleten ve Nisan 1998'de ise asaleten atanmıştır. 1999'da bu görevi ile beraber Başbakan Yardımcılığı görevine getirilmiştir. 1999'da Duma seçimlerinde milletvekili olmuştur. Yeltsin ve Aile ekibinin Valiaht denemeleri sırasında Mayıs 1999 ile Aralık 1999 yılları arasında çok kısa bir dönem Başbakanlık görevini sürdürmüştür. Ancak aile tarafından veliaht olamayacağına karar verildikten sonra bu görevinden alınmış ve yerine Putin Başbakan olarak atanmıştır. Putin'in veliahtlık deneme döneminde Stepaşin çok değerli tecrübelerini Putin ile paylaşmaktan çekinmemiştir. 2000 yılından itibaren Rusya'nın bir anlamda Sayıştay'ı olarak nitelendirilebilecek ve Putin'in oligarklarla mücadelesinde en önemli vurucu silahlarından birisini oluşturan 'Şotnaya Palata' Hesaplama Odası Başkanlığı görevine Putin tarafından getirilmiştir. Veliahtlık konusunda bir dönem Putin ile beraber iki seçeneğe birisi olan ve bu rekabet yüzünden Putin ile küçük bir kırgınlık yaşamalarına rağmen Putin ile ailece görüşen dar çevre içerisindeydi.

Aleksey Borisoviç Miller: (*Gazprom Başkanı*)

Rus terminolojisinde "Gaz Generalleri" olarak da bilinen Gazprom yöneticileri Rus siyaseti içerisinde de ciddi bir ağırlığa sahiptir ve hükümetin enerji politikasının belirlenmesinde doğrudan etkili olmaktadır. Neredeyse devlet içinde devlet olarak tanımlanabilecek Gazprom şirketi içinden daha önce başbakanlar ve bakanlar ile üst düzey bürokratlar çıkarmış bir kurumdur. Rusya'da Gazprom ile ilgili yapılan esprilerde devletin mi Gazpro-

mu yönettiği yoksa, Gazpromun'mu devleti yönettiğinin tam olarak kestirilemediği anekdot olarak anlatılır.

Gazprom'un ilk başkanlığını daha sonra başbakan olan ve Putin iktidara geldikten sonra da Ukrayna'ya büyükelçi olarak atadığı Viktor Çernomirdin yapmıştır. Çernomirdin'den sonra 1992'den itibaren Gazprom başkanlığını Rem Vayhirev yürütmüştür. Putin iktidara geldikten sonra diğer alanlarda olduğu gibi Rusya için politik ve ekonomik bir güç olan Gazprom'un başkanlığına kendi ekibinden birisi olan Enerji Bakan Yardımcılığı görevini yürüten A. B. Miller'i 30 Mayıs 2001 kurum başkanlığına getirmiştir.

Aleksey Miller 1962 Petersburg doğumludur ve Petersburg Ekonomi Fakültesi mezunudur. Bir süre Petersburg'da çeşitli görevlerde çalışan Miller, 1989 yılında ekonomi alanında doktora ünvanı almıştır. Bir süre üniversitede çalıştıktan sonra 1991-1996 yılları arasında Başkan Putin gibi Petersburg belediyesinde üst düzey görevlerde bulunmuştur. 1996-1999 yılları arasında Petersburg limanında çalışan Miller, 1999-2000 yılları arasında Baltık Boruhatları Sistemi'nin genel müdürü olarak görev yapmıştır. 2000 yılında Rusya Federasyonu Enerji Bakan Yardımcılığına getirilen Miller 2001 yılından itibaren Gazprom başkanlığını yürütmektedir. Aleksey Miller, Başkan Putin'in Petersburg'dan çalışma arkadaşı ve oldukça güvendiği bürokratlarından birisidir.

Vahit Alekperov: (*Lukoil Başkanı*)

Forbes Dergisi'nin araştırmalarına göre Rusya'da en zengin 5. kişidir. 1950'de Bakü'de doğan Alekperov kimya mühendisidir ve 1979 yılında Sibirya'daki Tiumen Petrol fabrikalarında çalışmaya başlamıştır. İlk idari görevine 1984'te Kogalimneftgaz'da genel müdür olarak başlamış ve burayı 1990 yılına kadar yönetmiştir. Önce milletvekili sonra da Petrol ve Enerji Bakanı Vekili olmasıyla Moskova'ya gelmiş bir süre sonra da vekil değil de bakan gibi davranmaya başlamıştır. Bu dönemde Sovyet petrol endüstrisinin parçalanması ve özelleştirilmesinde etkili bir pozisyonda bulunmuştur. Son-

raki yıl o zaman ülkenin en büyük özel petrol şirketi olan Lukoil'in başkanlığını üstlenmiş ve şirketi Batı tarzı petrol firmaları gibi şekillendirmiştir. 1995'te Başbakan Viktor Çernomırdin dört ayrı dev petrol şirketini de Lukoil'e devretmiştir. Şu anda Lukoil'in ABD'de rafineri ve dolun tesisleri vardır ve Hazar Denizi fabrikasının gelişimine de katkıda bulunmaktadır. Diğer oligarklar gibi Alekperov da medyaya el atmıştır ve şu anda birkaç televizyon kanalı ile İzvestiya gazetesinin sahibidir. Bunun yanında Alekperov'un Kremlin Partisi olan Yediniya Rossiya Partisi'ni desteklediği bilinmektedir

Vladimir Olegoviç Potanin: (*Interros Holding Başkanı*)

Forbes Dergisi'nin 1998'de en zengin Rus seçtiği ve dünyanın en zeki 10 işadamı içerisinde gösterdiği Potanin 1961'de doğmuş, Dışişleri, dış ticaret ya da KGB'de çalışmak isteyenler için elit bir okul olan Moskova Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nü (MGIMO) bitirmiştir. Potanin, Vneşekonombank'taki paralarını iyi değerlendirerek 1993'te Oneximbank'ı kurmuş ve başkanı olmuştur. Ağustos 1996'dan Mart 1997'ye kadar Başbakan Birinci Vekili, yani hükümetin ikinci adamı olarak görev yapmış ancak politik çıkarlarını iş dünyası çıkarlarından ayıramadığı eleştirileri üzerine istifa etmiştir

Potanin, ülkenin 20 şirketini Interros adı altında toplayarak üzerine geçirmiştir. Bunun yanı sıra Norilsk Nikel, Sviyazinvest Telekomünikasyon, Sisdanko Petrol ve pek çok lojistik ve otomobil şirketlerinin sahibidir. Potanin geçtiğimiz günlerde iktidar partisi olan Yedinaya Rossiya Partisi'nin kongresine katılmış ve açık desteğini vermiştir.

B – Oligark Grubu:

Yeltsin dönemine atıfla bu gruba Rus politik terminolojisinde 'Semya' yani Aile denilmekteydi. Ancak zaman geçtikçe 'aile'nin etkisini kaybetmesi bu grubun daha çok oligarklar olarak adlandırılmalarına sebep olmuştur. Oligarkların Putin ile 2000 yılında yaptıkları 'Centilmenlik anlaşmasına' rağmen zaman zaman bu grubun politik arzularına gem vuramaması Putin'in

oligark avı başlatmasına sebep olsa da çok büyük paralara sahip olan oligarkların en azından sahip olduklarını koruyabilmeleri için politikadan uzaklaşabilecekleri pek düşünülmemektedir.

Oligark grubu Petersburglular olarak anılan Putin'in ekibiyle ciddi bir çatışma içerisindedir. Oligarklar çok büyük maddi imkanlara sahiptirler ve bu maddi güçlerine politik güç katmak istemektedirler. Petersburglular ise Putin'le beraber çok büyük politik güçler elde etmiş olmalarına rağmen halen yereli maddi olanaklara sahip olamamışlardır ve bu maddi gücün kaynağı olarak oligarkları görmektedirler. Dolayısıyla 'hayati çıkar alanları' çatışan bu iki kesimin mücadelesinin daha uzun süre devam edeceği düşünülmektedir.

Her ne kadar Başbakan Mihail Kasyanov bu ekibin etkin bir üyesi olmasa da fikri yakınlık sebebiyle eline imkan geçtiği durumda bu ekiple beraber hareket edeceği düşünülmektedir. Bu yüzden Kasyanov bu ekip içerisinde gösterilmiştir. Diğer yandan aşağıda bu ekibin ancak bazı göze çarpan elemanları bu listeye alınmıştır. Yoksa Rusya'daki iş oligarşisinin büyük bir kısmı bugün sessiz kalsalar da aslında kendilerini bu ekip içerisinde görmektedirler.

Mihail Mihailoviç Kasyanov: (*Başbakan*)

1958 Moskova Doğumlu olan Kasyanov Petersburg ekibi içerisinde Petersburglu olamaya ender üst düzey yöneticidir. Moskova Ulaştırma Enstitüsü mezunu olan Kasyanov daha sonra SSCB Devlet Planlama Komitesine bağlı enstitüde Yüksek Ekonomi tahsili yapmıştır. 1981-1990 yılları arasında Devlet Planlama Komitesi'nde çeşitli görevlerde çalışmıştır. 1990 yılında Rusya Federasyonu Dış ekonomik ilişkiler Komitesi'nde üst düzey yöneticilik görevine getirilmiştir. 1993-1995 yılları arasında Maliye Bakanlığı'nın dış krediler ve dış borçlar konusunda sorumlu Daire Başkanlığı görevinde bulunan Kasyanov, 1995 yılında Maliye Bakan yardımcılığı görevine atanmıştır. 1999'da Maliye Bakanı olmuştur. 2000 yılında bu görevinin yanısıra Başbakan yardımcılığı görevini de üstlenmiştir. Daha sonra aynı yıl Rusya

Federasyonu Hükümeti Başbakanlığına atanmıştır. Mihail Kasyanov Putin yönetimi içerisinde iş dünyasına yakınlığı ile bilinen birkaç isimden birisidir. Mihail Hodorkovski'nin tutuklanmasını 'hata' olarak belirtmekten çekinmeyen Kasyanov bu tür davranışların yabancı sermayeye olumsuz etkide bulunacağını belirtmektedir. Kasyanov'un bu görevden ayrılacağı uzun süreden beri tartışılrsa da bugüne kadar bu görevini sürdürmektedir. Aleksandr Voloşin'in Hodorkovski sebebiyle Devlet Başkanlığı Ofisi Müdürlüğü görevinden ayrılmasından sonra Kasyanov'un da ayrılacağı iddia edilmiş ancak bu iddia da gerçekleşmemiştir. Ancak 7 Aralık Duma seçimleri veya 14 Mart Devlet Başkanlığı seçimlerinden sonra Kasyanov'un Başbakanlık görevinden ayrılması için Petersburg ekibinin Başkan Putin'e baskılarını yoğunlaştıracakları düşünülmektedir. Kasyanov'un bu görevinden ayrılması durumunda yerine en güçlü adayların başında Kudrin gelmektedir. Ancak Putin'in Kasyanov'u görevden alması ihtimali şimdilik güçlü gözükmemektedir. Diğer yandan Kasyanov'un bu görevini 2008'e kadar sürdürmesi durumunda bu tarihteki devlet başkanlığı seçimlerine güçlü aday olarak girebileceği ihtimali yüksektir.

Aleksandr Stal'evich Voloşin: *(Devlet Başkanlığı Ofisi Eski Müdürü)*

1956 Moskova doğumludur. 1978 yılında Moskova Ulaşım Mühendisliği Fakültesi'nden ve 1986'da ise Sovyet Dış Ticaret Akademisi'nden mezun olmuştur. 1978-1983 yılları arasında demiryolları idaresinde çalışmıştır. 1986-1992 yılları arasında ise Sovyet Dış Ekonomik İlişkiler Bakanlığı'nda çalışmıştır. 1992'de 'Analiz' isimli danışma ve pazarlama şirketi genel müdürü olmuştur. 1993-1995 yılları arasında Esta Co. isimli şirketin genel müdürlüğünü yürütmüştür. 1995-1997 yılları arasında Federal Şirketler Birliği başkanlığı yapmıştır. 1997'de iş dünyasından Kremlin aparatına geçer ve Başkanlık Ofisi'nde müdürü olan Başkan Yeltsin'in damadı Valentin Yumaşev'in özel kalem müdürü görevini üstlenir. Eylül 1998'den itibaren ise Devlet Başkanlığı Ofisi Müdür Yardımcılığı görevine getirilir ve ekonomik konulardan sorumlu olur. Voloşin'in oligarklarla olan yakın ilişkisi bu görevi sebebiyle başlamış olur. Yumaşev'in istifasının ardından 19 Mart 1999'da Devlet Baş-

kanlığı Ofisi Müdürü ve aynı zamanda RF Güvenlik Konseyi üyesi olur. Her iki görevini de Ekim 2003 yılı sonu itibarıyla istifa ederek bırakmıştır. Rus politik çevrelerinde 'Putin'i yaratan adam' olarak nitelendirilen Voloşin, Putin'in bu göreve getirilmesinde ve daha sonra da devlet başkanı olarak olarak başarılarında önemli katkıları vardır.

Mihail Hodorkovski Borisoviç: *(YukosSibneft eski Başkanı ve Açık Rusya Kuruluşu Başkanı)*

26 Haziran 1963 Moskova doğumludur. Babası Boris Moiseyeviç Hodorkovski ve annesi Marina Filipovna 'Kalibr' isimli bir fabrikada çalışmıştır. Orta sınıf bir ailenin çocuğu olan Mihail, maddi durumları iyi olmayan ailesinin geçimine katkı sağlamak amacıyla 'Etalon' isimli bir inşaat şirketinde çalışmıştır. 1986 Moskova Kimya Teknoloji Enstitüsü ve 1989 Moskova Ekonomi Enstitüsü mezunudur. 1986-1989 yılları arasında Moskova'da Komünist Partisi Komsomol Örgütü başkanlığı yapmıştır. 1990 yılında bugünkü servetine ulaşmadaki en büyük araç olan Menatep'i kurarak 1996'ya kadar başkanlığını yapmıştır. Başlangıçta bir çok değişik işlerle iştigal eden Menatep, daha sonra bankaya dönüştürülmüştür. Menatep'in daha SSCB zamanında özellikle de sıkıntısı çekilen bilgisayar ithalatı işine girdiği ve bu dönemde artık sermaye biriktirmeye başladığı belirtilmektedir. Menatep Bank Moskova Belediyesi'ne ait olan bir bankanın hisselerini devralarak piyasada belirli bir pay elde etmiştir. 1992-1993 yılında Rusya Federasyonu Enerji Bakan Yardımcılığı ve Başbakan Danışmanlığı, 1995'de Rosprom şirketinin başkanlığına, 1996'da Yukos başkan yardımcılığı, 1997'de Rosprom-Yukos başkanlığı yapmıştır. Nisan 2003'e kadar Yukos başkanlığını yapan Hodorkovski bu tarihte Yukos'un Sibneft ile birleşmesinden sonra YukosSibneft'in başkanlığını üstlenmiştir.

Rusya'da oligarşi piramidinin en üst noktasında yer alan Hodorkovski, 25 Ekim'de özel uçağıyla bir iş gezisine giderken Sibirya'da uçağın yakıt ikmalî sırasında kamufraj giysili özel güçler tarafından bir terörist avını andıran operasyon ile uçaktan indirilerek tutuklanmış ve derhal başkent Moskova'ya

götürülerek sorguya alınmıştır. Ardından da 31 Ekim'de Rusya Başsavcılığı YukosSibneft'in en büyük hissedarlarından olan Offshore şirketi Menatep'e ait hisselerin yüzde 44'üne el koymuştur. Hodorkovski'nin tutuklanması ve ardından YukosSibneft hisselerinin bir kısmına el konulması manevra gücü kazanmak için Hodorkovski'yi başkanlıktan ayrılma gibi yeni bazı karlar almaya itmiştir.

Vergi kaçırmak ve resmi evrakta sahtecilik yapmak da dahil 7 ayrı suçtan gözaltına alınan, ve 1998 yılından beri YukosSibneft şirketinin Yönetim Kurulu Başkanı olarak görevini sürdüren Hodorkovski, 3 Kasım 2003 Pazartesi günü meydana gelen gelişmeler karşısında tutuklu bulunduğu Matrosskoy Tişiniy (Denizci Sessizliği) isimli tutukevinden yazılı bir açıklama yaparak YukosSibneft petrol şirketinin Yönetim Kurulu Başkanlığı'ndan ayrıldığını kamuoyuna duyurmuştur. Hodorkovski, bundan sonra YukosSibneft'e bağlı bir kuruluş olan "Açık Rusya Cemiyeti" isimli bir sivil toplum kuruluşunda çalışacağını ve Rusya'da sivil toplumun ve demokrasinin güçlenmesi için çaba göstereceğini ifade etmiştir.

Vladimir Gusinski: *(Eski oligark)*

Gusinski'nin geçmişi biraz diğer oligarklardan farklıdır. Yalnızca Gubkin Petrokimya ve doğalgaz Enstitüsü'nden mezun olmakla kalmamış tiyatroyla da ilgilenmiş olan Gusinski 1988'de Gorbachev'in kooperatif izni ile Most isimli bir danışmanlık firması kurmuştur. Bu işi sırasında o dönem Moskova Belediye Başkanı Yuri Lujkov ile tanışmış ve Most Bankası'nı kurmasında ondan yardım almıştır. Banka, yüzde 150-200 gelir getiren devlet fonlarından satın almış ve 1994'te ülkenin en büyük bankalarından birisi olmuştur. Gusinski'yi diğer oligarklardan farklı yapan, onun sahip olduğu nüfuzla özelleştirme sayesinde devlet girişimlerini üzerine geçirerek değil de ülke çapında geniş bir medya ağına hakim olarak sahip olmasıdır.

Ancak bu büyük medya patronu sahip olduğu kamuoyunu etkileme gücünü yönetimin aleyhine kullanmaya başladığında, televizyon kanallarına

devlet tarafından el konulmuştur. Statükoyu bozmaya kalkışan Gusinski çeşitli sebeplerle üç kez sınır dışı edilmiştir. Şu anda Yunanistan'da bulunan Gusinski'nin Rusya'ya iadesi konusunda duruşmaları devam etmektedir. Rusya ve Dünya Yahudileri kongrelerinin başkan yardımcılığı sıfatlarını taşıyan, aynı zamanda Rus ve İsrail vatandaşlığına sahip olan Gusinsky, 21 Ağustos günü Tel Aviv'den uçakla Atina Havaalanı'na inerken tutuklanmış ancak, İsrail ve ABD'den Yunanistan'a yapılan üst düzey baskılar neticesinde 100 bin Euro kefaletle serbest bırakılmıştır. Rusya Başsavcılığı'nın Gusinsky hakkında düzenlediği ve iadesine gerekçe gösterdiği suç dosyası kara para aklama ve dolandırıcılık iddialarını içermektedir. Ancak aslında Yahudi asıllı Rus oligarkı Gusinsky'nin hakkında kara para aklama ve dolandırıcılık gibi iddialar bulunmakla beraber asıl neden Rus iç politika dinamiklerine dayanmaktadır. Gusinsky'nin yahudi asıllı olmasının yanı sıra Rus medya devi Media-Most'un sahibi olduğu dönemde bu medya imparatorluğunun bünyesinde bulunan NTV televizyonu, Segodnya gazetesi ve haftalık İtogi dergisi gibi yayın organlarında Putin yönetimi ve de özellikle Çeçenistan Savaşı'nı eleştirmesi, bu savaşla ilgili sansürlü yayınlar yapması Gusinsky'nin Putin'in "temizlenmesi gereken oligarklar" listesine girmesine sebep olmuştur.

Boris Berezovski: *(Eski oligark)*

1946 doğumlu, Forbes Dergisi'nin ilk beşinde yer alan Berezovski, Rus mafyasının da başı olarak bilinir ve Türkçede "Gri Kardinal" manasına gelen "Sery Kardinal" olarak da anılmaktadır. Logovaz ile başladığı otomobil ticareti hayatı bir ara Rusya'da satılan her arabadan hisse alır hale gelmiştir. Öte yandan, Rus havayolu şirketi Aeroflot'un sahibi olmasa da şirket üzerinde büyük nüfuzla sahip olmuştur. Bunun yanı sıra ORT televizyon kanalı ile bir kaç dergi ve gazete üzerinde de etki sahibi durumuna gelmiştir. Uzun süre devletin üst kademelerinde de görev yapan Berezovski, 1999 yılında Çeçenlerin hazırladığı düşünülen ve 230 kişinin öldüğü Moskova'daki bombalama olaylarından sorumlu tutulmakta ve Çeçen General Basayev'in Dağıstan'a saldırmasını da finanse ettiği iddia edilmektedir. Çünkü bu olaylar tam

da Berezovski ve çevresinin yolsuzluklarının ortaya çıktığı bir dönemde patlak vermiş ve kamuoyunun ilgisini başka yöne çekmede başarılı olmuştur. Geçtiğimiz günlerde Berezovski İngiltere'ye iltica etmek için başvurmuş ve başvurusu da kabul edilmiştir.

Anatoly Çubays: (RAO EES Başkanı)

Tüm oligarklar içinde işadamlığı deneyimi en az olan Çubays'tır. 1955'te Leningrad'ta doğan oligark, 1998'de ülkenin elektrik tekeli UES'in başına getirilene dek akademisyenlik ve daha sonra da bürokratik yapmıştır. Gorbaçev döneminin glasnost ve demokratikleşme politikaları ile politik reformcular arasında bulunmuş, Belediye Başkanı Anatoli Sobçak'ın reform idaresine katılmıştır. Yeltsin dönemi başbakanlarından Yegor Gaydar'dan bir reform programı istendiğinde o da Çubays'ı Devlet Özelleştirme Komitesi'nin başına getirmiştir. Özelleştirme politikalarının mimarı Çubays'tir ve bir kaç kişinin elinde büyük servetler birikirken, Rusya'da kişi başına düşen gelirin 1980 sonlarındakinin yarısına düşmesinin ve bugün zengin ile fakir arasındaki uçurumun sorumlularından birisi olarak gösterilmektedir. Çubays bir şekilde Yeltsin'in reformcuları tasfiye politikalarının dışında kalmış ve 1992 ile 1998 yılları arasında defalarca görevden alınıp tekrar getirilerek Başbakan Vekili olarak bürokraside yükselmeyi başarmıştır. Daha sonra Yeltsin tarafından IMF ile görüşmeleri yürütmekle görevlendirilen Çubays ülkeye 22 milyar dolarlık kredi verilmesini sağlamıştır, ki bu rakam beklenen iki katıdır. Çubays kendi mal varlığını, özelleştirmeden sorumlu kişi olarak diğer oligarklara bazı "hizmetler" sağlayarak oluşturmuştur. Örneğin 1995'te Yeltsin onu görevden aldığı Aleksander Smolenski, Çubays'e 3 milyon dolarlık faizsiz kredi sağlamıştır. Oligark arkadaşları sayesinde biriktirdiği mal varlığı diğerlerinininki ile karşılaştırıldığında Çubays'in aralarında en "fakir" olduğunu söylemek mümkündür.

Roman Arkadeyeviç Abramoviç: (Çukotka Bölgesi Valisi)

Yahudi asıllı olan Roman Abramoviç 1966 Saratov doğumludur. Annesini doğum sırasında ve babasını da çok küçük yaşta kaybeden Abramoviç'i amcası evlatlık aşarak büyütüştür. Abramoviç Moskova Petrol Gaz Akademisi mezunudur. Rusya'nın Pazar ekonomisine geçtiği Yeltsin döneminden en iyi yararlananlardan birisidir. İş dünyasına hızlı giren Abramoviç, 1992-1995 yılları arasında 5 büyük firma kurmuştur. 1993-1996 yılları arasında İsveç kaynaklı Runi_m S._ şirketi Moskova temsilciliğini yapmıştır. 1995 yılında o dönemin en büyük oligarkı olan Yahudi asıllı Boris Berezovski ile ortak işlere giren Abramoviç, 1995-1996 yılları arasında 10 şirket daha kurmuştur. 1996-1997 yılları arasında sonradan sahibi olacağı Sibneft şirketinin Moskova bürosu müdürü olmuştur. 1997'den itibaren Sibneft şirketi başkanlığına atanmıştır. 1999 seçimlerinde çok büyük bir oy oranıyla Çukotka bölgesinden Duma'ya girmiştir. 24 Aralık 2000 yılında ise Çukotka bölgesi Valilik seçimlerini yüzde 90 oyla kazanarak Vali olmuştur. 2003 yılında İngiltere'nin Chelsea Village Spor Klübünü satın alarak bu klübün başkanı olan Abramoviç bir anda Avrupa'nın gündemine girmiştir.

Yeltsin döneminde 'Aile'nin kasası durumunda olan Abramoviç, bugün Başkan Putin'e karşı en büyük muhalefetiğ yapan ve İngiltereden siyasi sığınma alarak bu ülkede yaşamak durumunda olan Boris Berezovski'nin eski ortağıdır. Bazı kaynaklar her iki Yahudi oligark arasında iş ilişkisinin halen devam ettiğini iddia etmektedir. Nisan 2003'de sahibi olduğu Sibnefti Yukos ile birleştiren Abramoviç'in Rusya'da yürütülen oligark operasyonunda sıradaki hedef olduğu iddia edilmektedir. 2003 yılında Forbes Dergisi'ne göre yaklaşık 5,7 milyar dolarlık servete sahiptir. Abramoviç'in Rusya'da sahip olduğu malvarlıklarının bir kısmını elden çıkararak yurt dışına taşımaya çalıştığı düşünülmektedir.

Oleg Vladimiroviç Deripaska: (Rusal Başkanı)

Bazoviy Element ve Sibirskiy Alüminyum gibi şirketlerin sahibi olan Oleg Deripaska, Yeltsin döneminde 'aile' olarak adlandırılan ekibin en önemli

üyelerinden birisi olmuştur. Özellikle Yeltsin'in damadının ilk karısından olan kızıyla evlenen Oleg Deripaska'nın şansı bu tarihten itibaren daha fazla açılmış ve özellikle de alüminyum gibi Rusya'nın en stratejik şirketlerinin sahibi olmuştur. Şirketlerini Rusal isimi altında toplayan Oleg Deripaska'nın da Putin'in gazabına uğrayacak oligarklar listesinde adı geçmektedir. Ancak Yeltsin ile akraba olması Deripaska'ya belirli bir koruma sağlamaktadır.

1968 Djerzinski doğumlu olan 1983 MGU Fizik Fakültesi ve 1996 Plehanov ekonomi Üniversitesi mezunudur. Oleg Deripaska'nın 'aile'nin eski üyeleri Aleksandır Mamut, Andrey Mel'niçenko, İskandera Mahmudov ve Roman Abramoviç ile beraber Rusya GSMH'sinin yüzde yirmisini elerinde bulundurdukları ifade edilmektedir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- Stephen White 'Russia's New Politics: The Management of a Postcommunist Society', Cambridge Üniversitesi Yayını, Cambridge, 2000.
- Paul Khlebnikov 'Godfather of the Kremlin', Harcourt Yayınevi, 2000 Londra.
- Matrena Rasputina 'Rasputin: Vospominaniya Doçeri', Zaharov Yayınevi, Moskova 2001.
- Aleksey Muhin 'Piterskoe Okrujenie Prezidenta', Moskova 2003.
- Boris Mazo 'Piterskie Protiv Moskovskih', Eksmo Yayınevi, Moskova 2003.
- Valeriy Federov 'Epoha Putina, Taynı i Zagadki Kremleyovskogo Dvora', Eksmo yayınevi, Moskova 2003.

DERGİLER

- Ekspert Tatyana Gurova, Aleksandr Privalov, 'Vibor Prezidenta: M Teryaem Ego!' No: 41 (396), 3 Kasım 2003.
- Ekspert Dimitri Sivyakov, 'Vlast Bolşoy Nefti, No: 4, 3 Şubat 2003.
- Ekspert Dimitri Sivyakov, 'Vlast Bolşoy Nefti', No: 4, 3 Şubat 2003.
- Ekspert Natalya Arhangelskaya, 'Komitet Po Delam Oligarkov', No 18, 19 Mayıs 2003.

RUSYA'DA SİYASET VE OLİGARŞI

Current History	Marshall Goldman, 'Render Unto Caesar: Putin and the Oligarchs', Ekim 2003.
Megepolis-Ekspress	'Piterskie Protiv Moskovskih, Kto Kogo?', No: 34, 25 Ağustos 2003.
Stratejik Analiz	Sinan Oğan, Ayfer Erdem 'Rusya'da Siyaset ve Oligarklar', S. 43.
Stratejik Analiz	Sinan Oğan, 'Putin'in Oligarşiyi Millileştirme Çabaları: Yukos Olayı', Aralık 2003, S. 44.
Profil	Nikolay Silaev, 'Krizis Smeynih Çennostey', 4 Haziran 2003.
Profil	'Oktjabrskiy Perevorot', No: 41 (360), 3 Kasım 2003.
Vlast	İlya Bulavinov, 'Koloda RossiskoY Federatsii', 10 Kasım 2003.
Vlast	İz Doklada v Rossii Gotovitsya Oligarhiceskiy Perevarot, 14-20 Temmuz 2003.
Vlast	Nikolay Vardul, 'Ugolovnie Dela Yukosa', 7-3 Temmuz 2003.
Vlast	Nikolay Vardul, 'Oni Sajalis Za Rodinu', 7-13 Temmuz 2003.
Vlast	Nikolay Vardul, 'Sem Del c Pravom Perepiski', 28 Temmuz-3 Ağustos 2003.
Vlast	'Buduşee Rossii: Demokratiya ili Oligarhiya' isimli konferans ile olmuştur. Oligarh, 23-29 Haziran 2003.

GAZETELER

Akşam	'Putin ile Rus Milyarderlerin Savaşı', 16 Kasım 2003.
Berliner Zeitung	Katja Tichomirowa, 'Sonderkommando Durchsucht Yukos Zentrale', 7 Ekim 2003.
Business Week,	Jason Bush, 'Can Putin Contain The Fallout?', 14 Kasım 2003.
Die Welt	Manfred Quiring, 'Kreml hetzt gegen neues Yukos-Management', 6 Kasım 2003.
Frankfurter Rundschau	Karl Grobe, 'Antisemitismus in Russland', 29 Ekim 2003.
RBC	'Mihail Hodorkovskiy Yukos Yönetim Kurulu Başkanlığından

RUSYA-UKRAYNA ARAŞTIRMALARI DİZİSİ

	İstifa Etti' 04 Kasım 2003.
Ha'aretz	6 Kasım 2003.
In The National Interest	Martin Sieff, 'Yukos Drama No Earthquake in Russia',
International Security	Michael McFaul, 'A Peace: Domestic Politics in the Making of Russian Foreign Policy, S. 22, (Kış 1997/98),
İzvestiya	Svetlana Babayeva, 'Sblijenie Rossii c Evropay Mojet Zamedlitsya', 10 Kasım 2003.
Kommersant	19 Ağustos 2003.
Soverşenno Sekretno	Galina Sidorova, 'Novaya Maska Oligarha', So No 6, Haziran 2003.
Nezavisimaya Gazeta	Anna Skornyakova, 'Yukosom Budet Rulit Amerikanets', 5 Kasım 2003.
Nezavisimaya Gazeta	Ivan Sas, 'Xodorkovski Uejaet', 7 Ekim 2003.
Nezavisimaya Gazeta	Julija Petrovskaya, Andrey Terehov, 'Evropejskie Lideru Zadadut
Nezavisimaya Gazeta	Andrey Terehov, Konstantin Kapitonov, 'Şaron Obespokoen Arestami Evreev', 5 Kasım 2003.
Nezavisimaya Gazeta	Anatoli Kastyukov, 'Na Hodorkovksogo Neyehala Krişa', 4 Temmuz
Turkish Daily News	Sinan Ogan & Ayfer Erdem, 'Politics and oligarchs in Russia', 3 Kasım 2003
Turkish Daily News	Sinan Oğan, 'Baku - Ceyhan Policy of Russia between Kremlin and Lukoil', 9 Haziran 2002.
The Washington Post	Gerald Nadler, 'Soros Condemns Oil Magnate's Detention', 13 Kasım 2003
The New York Times	Timothy O'Brian, 'How Russian Oil Tycoon Courted Friends in U.S.', 5 Kasım 2003.
The New York Times,	William Safire, 'Siloviki Versus Oligarchy', 5 Kasım 2003.
The Financial Times	Chrystia Freeland, Andrew Jack 'Russia For Sale: The Oligarchs Who Won The Battle for Strategic Assets are Now Seeking to Cash in on their Investments' 6 Ekim 2003.

RUSYA'DA SİYASET VE OLİGARŞI

- The Guardian Nick Paton Walsh, 'Russian prosecutors put Abramovich in their sights', İngiltere, 04 Kasım 2003.
- Utro Nikita Dmiriev, 'Hodorkovskiy Pereizbran v Pravlenie RSPP', 14 Kasım 2003.
- Vedemosti, 3 Temmuz 2000.
- Welt am Sonntag Manfred Quiring, 'Putins reiche Kinder verlassen das Land', 13 Ekim 2003.

İNTERNET ADRESLERİ

- Fom : <http://bd.fom.ru/report/map/of032806>
- Fom: : www.fom.ru
- Turkish Daily News : http://www.turkishdailynews.com/old_editions/11_03_03/feature.htm,
- ASAM : www.avsam.org
- Petrolneftgaz : www.ngv.ru
- Deutsche Welle : <http://www2.dw-world.de/turkish/politik/1.43251.1.html>
- ULFSBO : http://www.ulfsbo.nu/ussr/mikhail_khordorkovsky.html
- KPFR : <http://www.kprf.ru/projects/economy/admin/12412.shtml>
- Carnegie : <http://www.carnegie.ru/ru/pubs/media/68278.htm>
- Kim Kimdir : www.dosye.ru

TV KANALLARI

- ORT Tv Kanalı 'Vremya' Haberler Programı, 6 Kasım 2003.
- RTR Planeta, 'Vesti' Programı, 5 Kasım 2003.

RUSYA-UKRAYNA ARAŞTIRMALARI DİZİSİ
